

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КОВАЛЬ ХРИСТИНА ОЛЕГІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту,

д-р екон. наук, професор

_____ Є. Є. Іонін

« ____ » _____ 20__ р.

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 071 Облік і оподаткування

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:

О. О. Разборська, доцент кафедри

обліку, аналізу і аудиту

к.е.н., доцент

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Коваль Х. О. Теорія і практика обліку та аналізу дебіторської заборгованості підприємства. Спеціальність 071 Облік і оподаткування. Освітня програма «Облік і оподаткування». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. 84 с.

В ході дослідження теми роботи розглянуто питання за трьома основними групами. Перша група – це питання, що розкривають економічні та правові основи обліку дебіторської заборгованості, дослідження її економічної сутності та ролі в системі бухгалтерського обліку.

Друга група питань пов'язана з аналізом існуючої системи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, а також визначенням наявних в ній проблем та шляхів їх усунення.

Третя група питань присвячена організації та методиці аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві. На його основі виявлено проблеми та запропоновано можливі напрямки удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управлінських рішень щодо регулювання дебіторської заборгованості на підприємстві.

Ключові слова: дебіторська заборгованість; аналіз; платоспроможність; резерв сумнівних боргів; розрахунки з покупцями; безперервність діяльності.

Табл. 14. Рис. 10. Бібліограф.: 51 найм.

Koval HO Theory and practice of accounting and analysis of receivables of the enterprise. Specialty 071 Accounting and Taxation. Educational program "Accounting and Taxation". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021. 84 p.

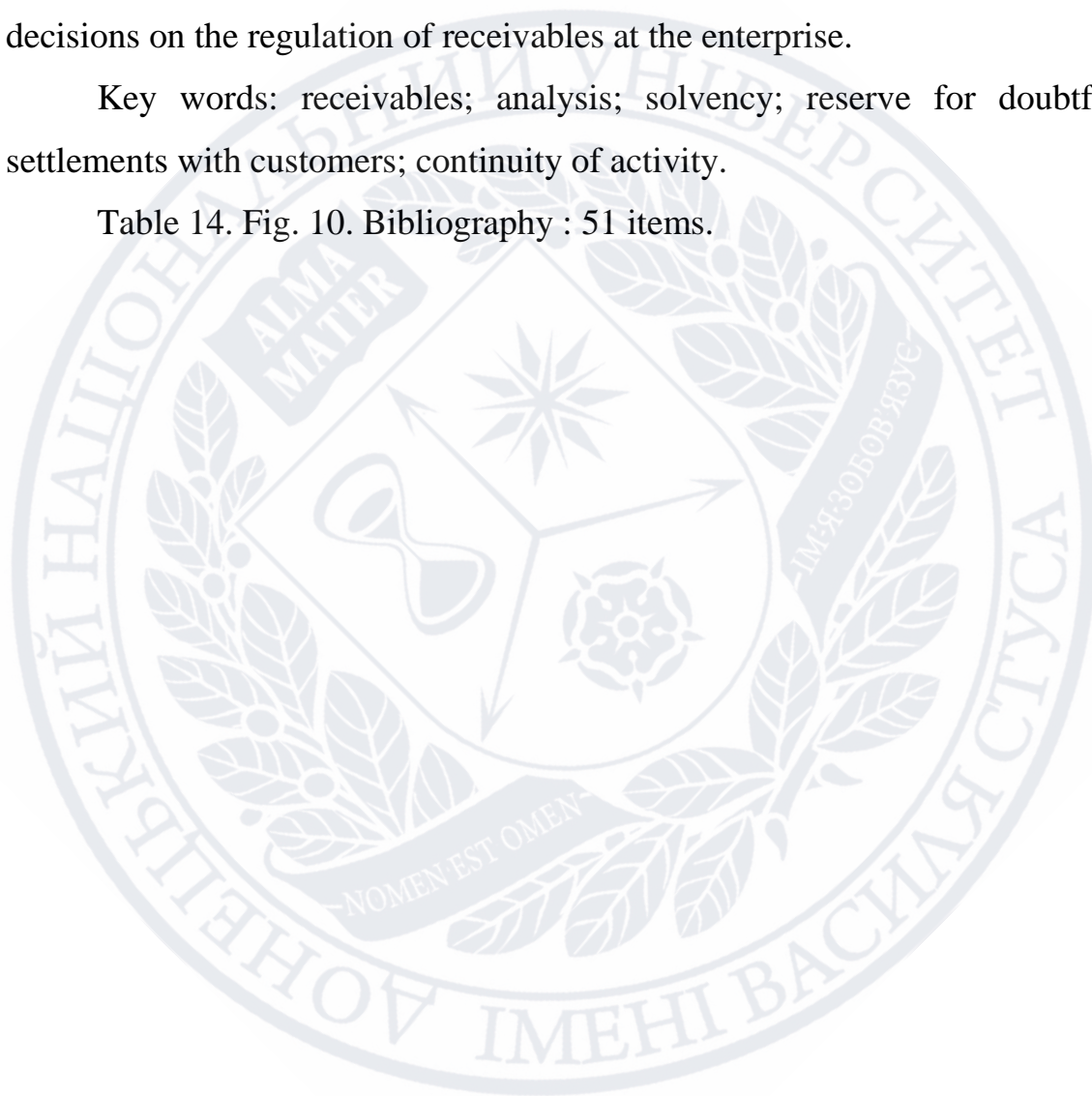
In the course of researching the topic of the work, the issues of three main groups were considered. The first group is the issues that reveal the economic and legal foundations of accounting for receivables, the study of its economic nature and role in the accounting system.

The second group of questions is related to the analysis of the existing system of accounting for receivables, as well as the identification of existing problems and ways to eliminate them.

The third group of questions is devoted to the organization and methods of analysis of receivables at the enterprise. Based on it, problems are identified and possible ways to improve the accounting and analytical support of management decisions on the regulation of receivables at the enterprise.

Key words: receivables; analysis; solvency; reserve for doubtful debts; settlements with customers; continuity of activity.

Table 14. Fig. 10. Bibliography : 51 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Економічний зміст та класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості	8
1.2. Нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості	17
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	25
2.1. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості.....	25
2.2. Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості на підприємстві.....	35
2.3. Документальне оформлення обліку дебіторської заборгованості підприємства та його автоматизація	40
2.4. Проблеми та шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості	49
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ III. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	55
3.1. Організація та методика аналізу дебіторської заборгованості	55
3.2. Аналітичні процедури як один із методів аудиту дебіторської заборгованості	65
3.3. Напрями вирішення проблем аналізу дебіторської заборгованості підприємства для цілей управління.....	70
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Станом на сьогодні облік дебіторської заборгованості є однією з найважливіших складових діяльності сучасних підприємств. Інформація про її розмір, стан та терміни погашення є важливою для прийняття управлінських рішень, які в свою чергу здатні підвищити рівень рентабельності та прибутковості підприємства. Облік дебіторської заборгованості є актуальним питанням, тому що сучасний фінансовий стан підприємств України характеризується підвищенням частки дебіторської заборгованості в структурі їх активів, що викликає уповільнення платіжного обороту. Особливо актуальним це питання постає у сучасних нестабільних ринкових умовах, адже багато підприємств, особливо в секторі малого бізнесу, зазнали зниження платоспроможності внаслідок пандемії COVID-19 та введення карантинних заходів. Підприємствам стає важко забезпечити високий рівень збуту і вчасне погашення заборгованості покупцями продукції.

У зв'язку з постійними змінами законодавства, наявності неузгодженості міжнародних стандартів обліку з національними, виникає необхідність дослідження методики та структури дебіторської заборгованості з метою вдосконалення її відображення в обліку та фінансовій звітності. Саме тому питання ефективного управління дебіторською заборгованістю стає одним з першочергових завдань підприємства на сьогодні.

Дослідженню проблем обліку дебіторської заборгованості присвячено праці таких вчених як П'ятигорець Г. С., Ніколайчук К. В., Кручак Л., Томчук О. Ф., Сидоренко І. М., Колісник О. П., Замота І. О. та ін.

Об'єктом теми дослідження виступає система обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «Пейпер Клауд».

Предметом дослідження є сукупність організаційних, методичних, технічних прийомів організації обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на сучасному підприємстві.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів обліку та аналізу дебіторської заборгованості сучасних підприємств в умовах забезпечення безперервності їх діяльності.

Для досягнення поставленої мети в роботі намічено виконати наступні завдання:

- визначити економічний зміст та дослідити класифікацію дебіторської заборгованості;
- провести аналіз вітчизняного та міжнародного нормативно-правового забезпечення в сфері обліку дебіторської заборгованості;
- розглянути аспекти визначення та оцінки дебіторської заборгованості підприємства;
- проаналізувати організацію первинного, аналітичного і синтетичного обліку дебіторської заборгованості;
- розглянути організацію документального оформлення дебіторської заборгованості на підприємстві;
- виявити проблеми та розробити напрями вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- провести аналіз стану дебіторської заборгованості на підприємстві ТОВ «Пейпер Клауд»;
- запропонувати шляхи вдосконалення управління дебіторською заборгованістю підприємства.

При написанні кваліфікаційної (магістерської) роботи було використано наукові методи та підходи, зокрема, загальнонаукові методи (аналіз і синтез) та власні (імперичні) методи. Серед власних методів – це метод порівняння для дослідження міжнародних та вітчизняних стандартів у сфері обліку дебіторської заборгованості; аналітичний метод було застосовано з метою аналізу показників реального підприємства, а також табличний метод для інтерпретації проведеного аналізу в наочному вигляді та ін.

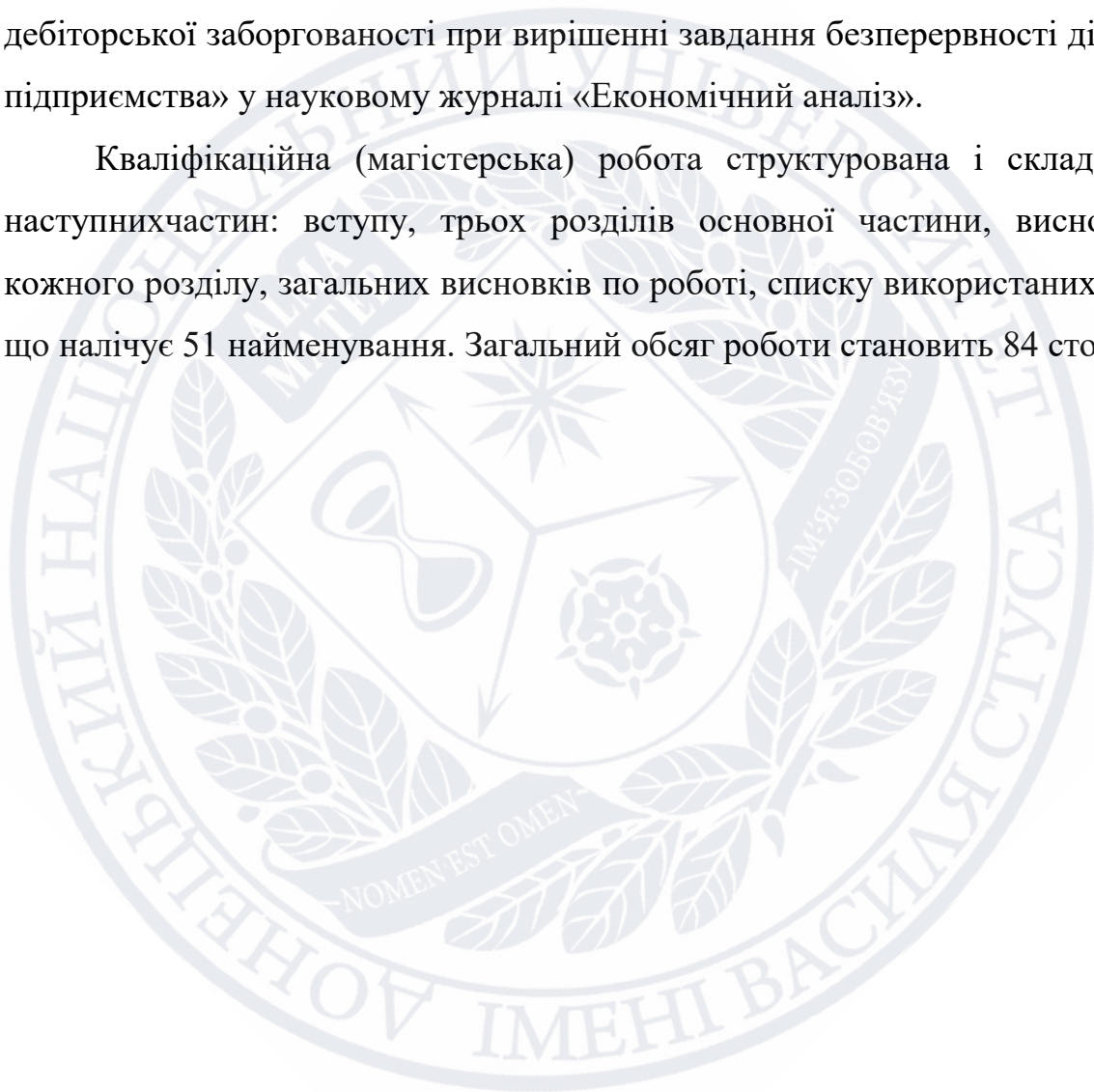
Практична значущість кваліфікаційної (магістерської) роботи полягає в тому, що запропоновані рекомендації та шляхи вдосконалення обліку, такі як

застосування автоматизації та проведення аналізу, можуть бути використані для побудови ефективної системи обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, що в свою чергу дозволить приймати ефективні управлінські рішення.

Апробацію результатів за темою дослідження було здійснено при написанні фахової статті на тему «Перспективи розвитку обліку та аналізу дебіторської заборгованості при вирішенні завдання безперервності діяльності підприємства» у науковому журналі «Економічний аналіз».

Кваліфікаційна (магістерська) робота структурована і складається з наступних частин: вступу, трьох розділів основної частини, висновків до кожного розділу, загальних висновків по роботі, списку використаних джерел, що налічує 51 найменування. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінки.

РОЗДІЛ І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічний зміст та класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості

У процесі діяльності між підприємствами виникають розрахункові взаємовідносини, для правового підтвердження яких в першу чергу укладаються договори. Це є широковідомою та вагомою основою для виникнення зобов'язань, розповсюдженою формою втілення товарно-грошових взаємовідносин у ринковій економіці. Головними документами, що визначають права й обов'язки сторін є угоди, контракти, договори. Щоб вірно здійснювати бухгалтерський облік розрахунків з дебіторами важливо визначити момент виникнення зобов'язань, так як економічні і юридичні сторони цього питання відрізняються. Юридичне зобов'язання виникає з дати підписання договору, його зміст передбачає у виконанні цього зобов'язання у майбутньому. Але таке зобов'язання не відображається у бухгалтерському обліку, оскільки реєструється лише після виникнення в зв'язку з ним заборгованості. Зазвичай така заборгованість визнається після отримання покупцями права користування товарами або послугами. Крім того, якщо укладена угода не буде виконана, це приведе до нарахування штрафних санкцій, які також знайдуть відображення у бухгалтерському обліку. Отже, дебіторська заборгованість виникає між контрагентами у процесі виконання договірних відносин та в ході розрахункових операцій.

Методології обліку дебіторської заборгованості присвячено НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», в якому визначена дебіторська заборгованість як «сума заборгованості підприємству юридичних і фізичних осіб грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів, що виникла на певну дату» [10].

Поняття дебіторської заборгованості зазнало багатьох змін на різних етапах економічного та політичного розвитку України та світу. Багато вчених вважають, що вирішення даної проблеми можливе за умови вирішення

важливих завдань системи бухгалтерського обліку. Також на даний момент не існує єдиного підходу у вітчизняному та міжнародному законодавстві щодо визначення поняття «дебіторська заборгованість». Аналіз чинно діючих підходів до економічної сутності дебіторської заборгованості представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість» за різними джерелами

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
1	2
НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Сума заборгованості дебіторів на певну дату.
НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.
МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»	Фінансовий актив, який є конкретним правом отримувати цінні папери або грошові кошти від іншого підприємства.
МСБО 39 п.9 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»	Похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку.
Білозерцев В.С., Худякова О.С.	Матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.
Бондаренко О.С.	Одна з найважливіших складових кредитної діяльності підприємства як елемент розрахунку показників ефективності.
Бондарчук Н.В., Васильєва Л.М.	Складова оборотних коштів, що являє собою сукупність вимог щодо оплати товарів, продукції та послуг фізичним або юридичним особам.
Войнаренко М.П.	Сума заборгованості юридичних та фізичних осіб у результаті минулих подій і зафіксована на певний момент.
Іванілов О.С., Смачило В.В., Дубровська Є.В.	Складова оборотних коштів, яка пред'являє певні вимоги до юридичних або фізичних осіб щодо оплати товарів, робіт і продукції.
Міщук Є.В., Сидорова І.І.	Фінансові активи, які є договірними правами на отримання грошових коштів або цінних паперів від іншого суб'єкта господарювання.
Хрущ Н., Білик І.	Фінансовий актив, який є договірним правом на отримання грошових коштів або цінних паперів від іншого суб'єкта господарювання, який визнається активом, коли суб'єкт господарювання стає стороною договору і, як наслідок, має законне право на отримання грошових коштів.

Джерело: складено на основі [1; 2; 3; 5; 7; 11; 17; 29; 43]

Також, в світовій практиці обліку дебіторської заборгованість представлені міжнародні стандарти, зокрема, МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» трактує дебіторську заборгованість як «похідні фінансові активи з фіксованими платежами, що підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку» [3].

Доцільно розглянути розбіжності висвітлення терміну «дебіторська заборгованість» за національними та міжнародними стандартами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Сутність поняття «дебіторська заборгованість» (ДЗ) за національними та міжнародними стандартами

Елемент порівняння	Стандарт		
	НП(С)БО 10	МСБО 39	МСФЗ 15
Поняття ДЗ	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату	Непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку	Фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства
Критерії визнання ДЗ	- строк погашення та зв'язок з операційним циклом; - об'єкти, щодо яких виникла дебіторська заборгованість; - своєчасність погашення	Не розглядаються	
Форма існування ДЗ	Фінансові активи		
Напрямок виникнення ДЗ	1) при продажу товарів за «відкритим рахунком», без письмового зобов'язання покупця оплатити рахунок		
	2) пов'язана з реалізацією		
	3) векселі до отримання		
Умови погашення ДЗ	Протягом 30 календарних днів	За нормальних обставин кошти за рахунком повинні бути отримані протягом 30-60 днів	
Сумнівність погашення ДЗ	1) довгострокова ДЗ (понад рік або операційний цикл, якщо він довший за рік); 2) поточна ДЗ (протягом одного року)	1) довгострокова ДЗ (понад рік або операційний цикл, якщо він довший за рік); 2) поточна ДЗ (протягом 1 року): - середньострокова; - короткострокова	
Критерії формування резерву сумнівних боргів (РСБ)	- ДЗ є поточною; - не є придбаною заборгованістю або заборгованістю, призначеною для продажу; - є фінансовим активом, тобто буде погашено коштами або їх еквівалентами чи інструментами власного капіталу; - підприємствам, у яких дохід за останній річний звітний (податковий) період перевищив 20 млн.грн.	Не розглядаються	

Продовження табл. 1.2

1	2	3
<i>Періодичність формування РСБ</i>	На кожну дату балансу	Не розглядається
<i>Визначення чистої вартості реалізації ДЗ</i>	Чиста реалізаційна вартість ДЗ = Поточна ДЗ – Резерв сумнівних боргів	Чиста вартість реалізації ДЗ = Первісна вартість – Знижки – Сумнівна (безнадійна) заборгованість

Щодо відображення дебіторської заборгованості у звітності підприємств, відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» «дебіторська заборгованість визнається в балансі в той момент, коли суб'єкт господарювання є однією зі сторін контракту і в результаті цього має юридичне право отримати грошові кошти» [3]. При цьому варто зауважити, що в усіх країнах заборгованість відображається як стаття активу балансу, проте різні країни розробляють власний перелік статей балансу, в яких відображається заборгованість згідно з чинною класифікацією. Також Міжнародними стандартами не вимагається подання дебіторської заборгованості в структурі активу балансу, за винятком резерву сумнівної заборгованості. Проте для визначення величини дебіторської заборгованості в балансі необхідно протестувати дебіторську заборгованість щодо знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість; для дебіторської заборгованості, яка залишилась, слід нарахувати резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, а також вирахувати цей резерв із величини дебіторської заборгованості [4].

Між вітчизняними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку є вагомі відмінності, тому Україні слід удосконалювати систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів. В Україні норми ведення бухгалтерського обліку є суворо регламентованими. Їх недотримання тягне за собою різні види відповідальності суб'єктів господарювання. Проте, в міжнародній системі обліку використовується альтернативний підхід, коли зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку. За цих умов суб'єкти господарювання,

що ведуть бухгалтерський облік за МСБО, мають право на власний розсуд вибирати, за якими формами здавати фінансову звітність, обирати методи відображення в них інформації про певні об'єкти обліку, таким чином відображаючи у звітності тільки всі вагомі дані бухгалтерського обліку [5].

Згідно МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» «дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є конкретним правом отримувати цінні папери або грошові кошти від іншого підприємства» [5].

Зважаючи на розглянуті визначення дебіторської заборгованості, можемо стверджувати, що вона є сумою заборгованості дебіторів перед суб'єктом господарювання на певну дату, що виникла як наслідок операцій щодо надання коштів, продажу товарів, інших активів, виконання послуг безпосередньо боржнику, проте не є фінансовим активом, який котирується на активному ринку. Причини виникнення дебіторської заборгованості наведені на рис. 1.1.

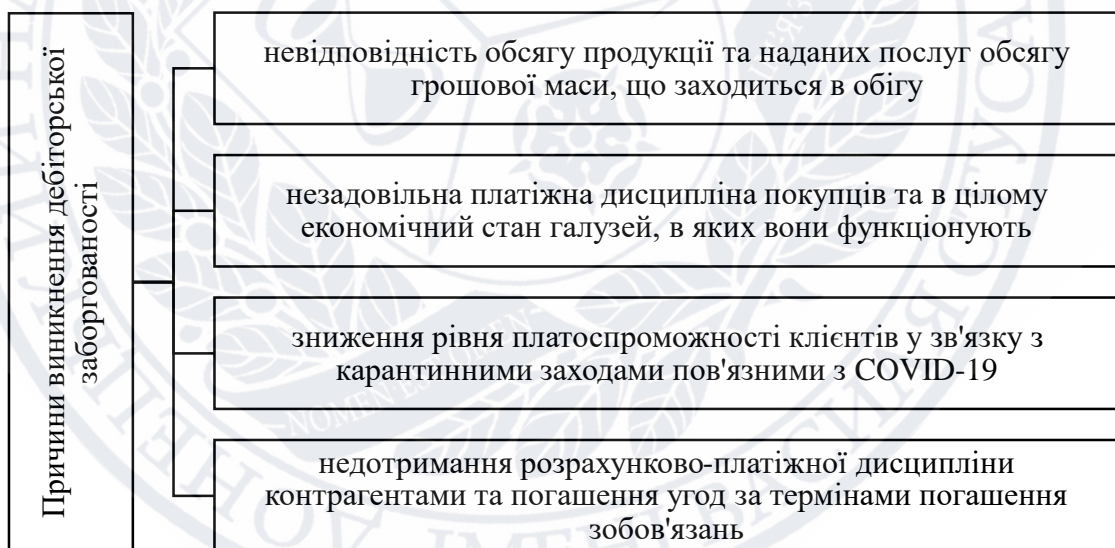

Рисунок 1.1 – Причини виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві

Джерело; складено на основі [32; 33; 34; 41; 43; 45; 47].

Визнають активом дебіторську заборгованість у разі, коли виконуються наступні умови:

- існує можливість отримання майбутньої економічної вигоди;
- вартість дебіторської заборгованості може бути визначена достовірно.

Визначення моменту, в який відбувається передача покупцеві вигод та ризиків, пов'язаних з правом власності на актив, потребує вивчення умов договору між продавцем та покупцем, обставин господарської операції. Дослідження обставин зумовлено тим фактором, що у переважній більшості подій передача вигод та ризиків, пов'язаних правом власності, співпадає з передачею активу у володіння покупця, окрім деяких особливих випадків, наприклад, продаж товарів за комісійною угодою [6].

Виникнення дебіторської заборгованості є звичайною ситуацією для усіх підприємств, що пов'язано з об'єктивними причинами. Її наявність, розміри і склад завдають неоднозначний вплив на діяльність підприємства, адже дебіторська заборгованість має як позитивні, так і негативні риси.

Переваги та недоліки формування дебіторської заборгованості підприємств наведені на рисунку 1.2.

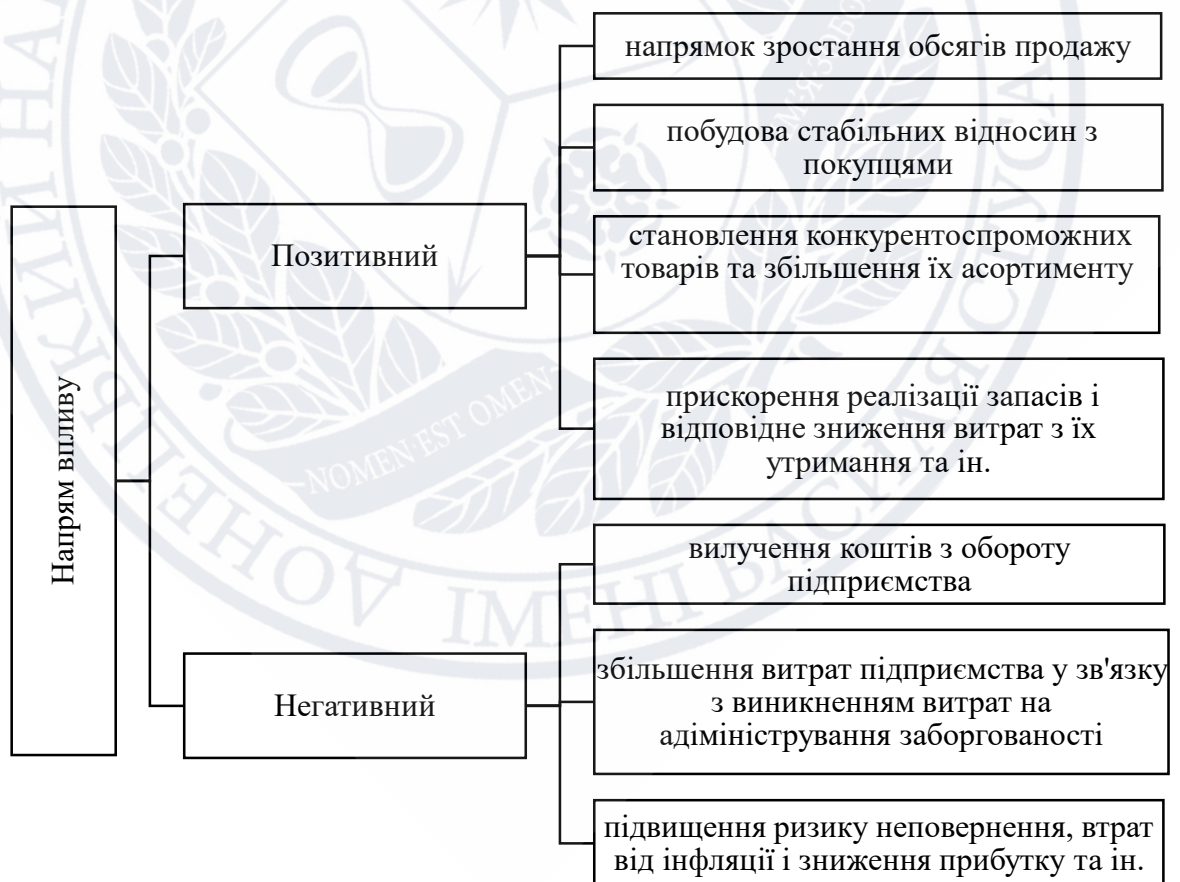

Рисунок 1.2 – Вплив формування дебіторської заборгованості на діяльність підприємства

Зважаючи на першочергове значення управління дебіторською заборгованістю для фінансової стійкості суб'єкта господарювання, потрібно детально дослідити її поняття та класифікацію. Варто додати, що дебіторська заборгованість може класифікуватися за різними видами та ознаками, тому це питання можна розглядати досить широко. Класифікація дебіторської заборгованості наведена на рисунку 1.3 [7].

Рисунок 1.3 – Класифікація дебіторської заборгованості

За строком погашення та зв'язком з операційним циклом діяльності підприємства дебіторська заборгованість буває:

- довгостроковою – заборгованість, що не виникає в ході нормального операційного циклу діяльності підприємства, а її погашення очікується після 12 місяців з дати балансу;
- поточною – заборгованість, що виникає в ході нормального операційного циклу, а її планове погашення очікується протягом 12 місяців з дати балансу.

За термінами погашення дебіторську заборгованість поділяють на:

- заборгованість, строк оплати якої не настав;
- не сплачена в строк;
- сумнівна заборгованість (коли існує ймовірність неповернення покупцем коштів за реалізацію товарів, робіт чи послуг);
- безнадійна заборгованість (коли підприємство впевнене, що кошти покупцем повернені не будуть або заборгованість, за якою минув строк позовної давності).

За видами довгострокова дебіторська заборгованість поділяється на:

- заборгованість за майно, передне у фінансову оренду (сума мінімальних платежів за оренду і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що має бути отримано);
- довгострокові векселі одержані (отримані векселі у забезпечення дебіторської заборгованості, погашення якої очікується після 12 місяців з дати балансу);
- інша довгострокова дебіторська заборгованість (наприклад, видача довгострокових позик працівникам підприємства, зокрема – фінансова допомога, позика і т. ін., та інші види розрахунків з дебіторами після 12 місяців з дати балансу).

Поточна дебіторська заборгованість має наступні види:

- дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за умови її забезпечення/незабезпечення векселем;
- дебіторська заборгованість за розрахунками: з бюджетом як податковий кредит; за виданими авансами з контрагентами; надані позики; з нарахованих доходів; із внутрішніх розрахунків суб'єктів господарювання;
- інша поточна дебіторська заборгованість: сюди відноситься заборгованість підзвітних осіб (наприклад, неповернені підприємству невикористані підзвітні суми); заборгованість за претензіями; заборгованість з

відшкодування нанесених збитків; заборгованість за позиками членів кредитних спілок; інша заборгованість.

За ступенем забезпечення дебіторська заборгованість буває забезпеченою та незабезпеченою. Для забезпечення дебіторської заборгованості існує багато різноманітних способів, передбачених договорами та безпосередньо законодавством, зокрема, застави, банківські гарантії, поручительство. Даний тип класифікації важливий не тільки в економічному, але і в юридичному аспекті.

Також класифікаційною ознакою дебіторської заборгованості є її форма погашення: монетарна та немонетарна та за контрагентами (заборгованість вітчизняних дебіторів та заборгованість іноземних дебіторів). Залежно від термінів погашення заборгованість може бути поточною або довгостроковою. Поточна дебіторська заборгованість виникає в ході одного операційного циклу і буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

Довгострокова дебіторська заборгованість не виникає в ході звичайного операційного циклу і буде погашена в період понад 12 місяців з дати балансу. Відображення в Балансі довгострокової заборгованості залежить від того, чи планується протягом 12 місяців з дати балансу її погашення. Якщо таке погашення планується, то довгострокову заборгованість переводимо в поточну і відображаємо її в Балансі як поточну. Якщо це не планується, то заборгованість буде відображена в складі необоротних активів.

Нормами НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» методологічно ідентифіковані такі види заборгованості дебіторів, які характеризують різну можливість її погашення:

- безнадійна дебіторська заборгованість (існує впевненість непогашення);
- сумнівна дебіторська заборгованість (сумнівний борг);
- поточна дебіторська заборгованість (виникає під час провадження нормального операційного циклу та за умов, що існують всі передумови її погашення у визначені терміни).

Отже, розмежування дебіторської заборгованості за її видами, що розглянуто вище, дає змогу визначити обсяги заборгованості щодо яких, незважаючи на настання термінів погашення, можуть виникати проблеми з монетаризацією. Для управлінського персоналу така аналітична інформація дасть змогу достовірно оцінити рівень платоспроможності, вжити заходів щодо нівелювання негативних наслідків, пов'язаних із визнанням дебіторської заборгованості сумнівною чи безнадійною [8]. Правильне розуміння сутності дебіторської заборгованості, умов її виникнення та погашення забезпечують підвищення рівня якості облікової інформації при досягненні управлінських цілей.

1.2. Нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості

Проведений аналіз питання нормативно-правового регулювання дебіторської заборгованості дозволив нам виділити чотири рівні її регулювання. Ієрархія нормативних документів в сфері регулювання обліку дебіторської заборгованості представлено на рисунку 4.

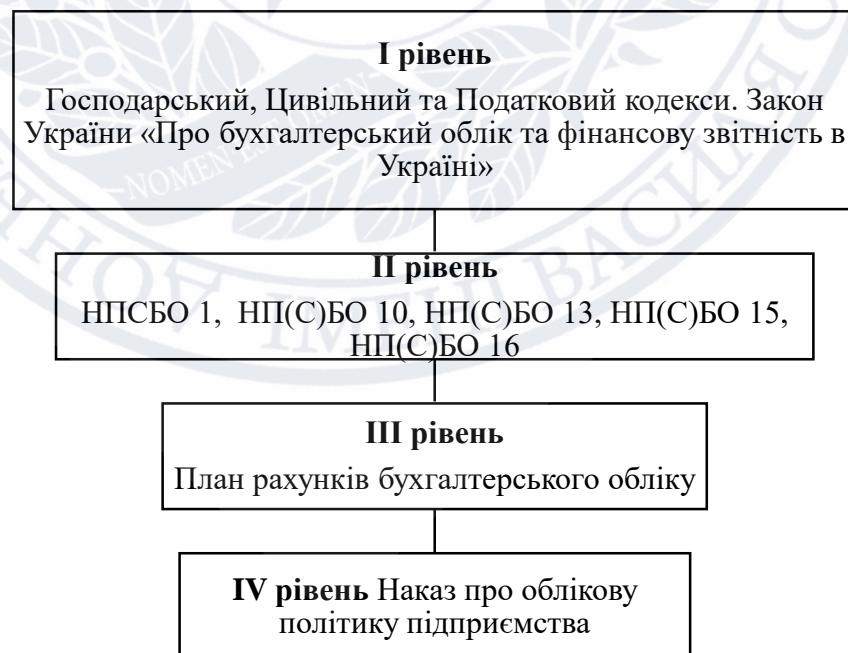

Рисунок 1.4 – Рівні нормативно-правового регулювання обліку та аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємств

Правові засади обліку дебіторської заборгованості регламентуються наступними нормативно-правовими документами: законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, ДПС та НБУ.

Нормативно-правові документи на першому рівні регламентації є досить важливими, тому що саме їм надається першочергова перевага при вирішенні проблемних питань. Крім того, за правовою силою вони є вищими, ніж інші нормативні документи. В питанні регулювання відносин підприємства з покупцями особлива увага приділяється Цивільному кодексу України, в якому наводиться інформація, присвячена загальним положенням про заключення договорів з надання послуг [9].

Досить важливим та актуальним в сучасних умовах є питання безнадійної дебіторської заборгованості, яка може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора. Даному питанню присвячено статтю 138.10.6 Податкового Кодексу України [10]. В цій статті наводиться визначення безнадійної дебіторської заборгованості, а також визначаються особливості її покриття банками і небанківськими фінансовими установами.

Документи другого рівня регламентують питання обліку дебіторської заборгованості на методичному рівні. Серед основних стандартів обліку дебіторської заборгованості є НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1]. Згідно до цього стандарту «дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів». Визнання дебіторської заборгованості також регламентується НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»: «безумовні права вимоги і зобов'язання визнаються фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями, якщо за умовами контракту підприємство має право на отримання грошових коштів або бере на себе зобов'язання сплатити грошові кошти» [11]. Тобто, дебіторська заборгованість згідно НП(С)БО 10 визнається «активом за умови одержання у майбутньому економічних вигід» [1], а згідно НП(С)БО 13 – «одержання лише грошових коштів» [11].

Також варто додати, що згідно НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» «суму витрат від зменшення корисності фінансового активу визначають як різницю між його балансовою та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду» [11]. Але даним стандартом не передбачаються методи створення резерву сумнівних боргів.

Питання дебіторської заборгованості висвітлено і в інших стандартах. У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» наводяться окремі аспекти відображення інформації про дохід від реалізації у звітності, а також засади відображення дебіторської заборгованості на початок та кінець періоду в балансі [12]. НП(С)БО 15 «Дохід» наводить умови, при яких визнається дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Цим стандартом зазначається, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Натомість сума цієї заборгованості визнається витратами підприємства [13].

Також питання обліку дебіторської заборгованості наводиться і в НП(С)БО 16 «Витрати» [14]. В даному стандарті визначено питання про віднесення суми безнадійної дебіторської заборгованості на інші операційні витрати підприємства, сюди ж відносять і витрати на створення резерву сумнівних боргів, також сюди можуть відноситись витрати на відрядження.

Ще на методичному рівні вітчизняні підприємства керуються Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій [15] та Інструкцією про його застосування, які представлені на третьому рівні ієрархії [16]. Документи цього рівня регулюють систему ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису даних про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств. В даних документах встановлено позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку. Кожне підприємство відповідно до своїх особливостей

діяльності створює до них власні аналітичні рахунки та відображає їх у власному плані рахунків.

При здійсненні обліку та аналізу розрахунків з дебіторами підприємства важливого значення набуває правильно складений Наказ «Про облікову політику підприємства», представлений на 4 рівні, адже саме цим документом висвітлюються всі елементи щодо їх обліку, які для кожного підприємства є індивідуальними, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих НП(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці.

Облікова політика підприємства є «інструментом, який дає можливість поєднувати положення державного регулювання і власний вибір підприємства в питаннях організації та ведення бухгалтерського обліку» [17]. Такий інструмент як облікова політика сприяє раціональній організації бухгалтерського обліку та є запорукою для впровадження більш ефективного використання ресурсів для менеджменту та управлінського апарату. Крім того, даний інструмент дає змогу ефективно забезпечувати справедливий перерозподіл доходів між працівниками та суспільством. Облікова політика сприяє підвищенню ефективності організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, що в свою чергу є джерелом інформації для власників підприємства при прийнятті рішень щодо задоволення потреби в оборотних коштах і забезпечення платоспроможності підприємства.

Основні складові елементи облікової політики в сфері дебіторської заборгованості представлені в таблиці 1.3.

В частині обліку дебіторської заборгованості «облікова політика має включати такі елементи як: визнання та оцінка дебіторської заборгованості, класифікація та аналітика дебіторської заборгованості, визнання заборгованості сумнівною, період та метод нарахування резерву сумнівних боргів, визнання заборгованості безнадійною та порядок списання безнадійної заборгованості, що дає змогу раціонально організувати облік дебіторської заборгованості на підприємстві» [18].

Проте проаналізований перелік нормативно-законодавчих актів обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками не обмежується представленими вище документами. Вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що інколи суперечать один одному, допомагає організувати бухгалтерський облік на відповідному рівні, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості. Вважаємо, що такі організаційні обліково-аналітичні процедури сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві.

Таблиця 1.3 – Елементи облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості

Елемент облікової політики	Ознаки елементу облікової політики
1. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості (ДЗ)	Дебіторська заборгованість визнається активом у разі коли: 1) існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод; 2) сума ДЗ може бути достовірно визначена. Однак існують ще дві умови: покупцеві передано право власності на актив; підприємство-продавець більше не має контролю над реалізованим активом
2. Класифікація та аналітика ДЗ	В обліковій політиці необхідно надати перелік класифікаційних ознак ДЗ для управлінських потреб та відповідно до обраної класифікації встановити розрізи аналітичного обліку ДЗ
3. Визнання ДЗ сумнівною	Зазначаються критерії визнання ДЗ сумнівною і джерела отримання інформації, а саме: прострочення боржником терміну погашення (підтвердженням є договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердження – відповідні постанови суду)
4. Нарахування резерву сумнівних боргів	Обирається метод нарахування резерву, а також терміни та підстави його нарахування: – на підставі платоспроможності окремих дебіторів (зазначити перелік документів за якими визначається така платоспроможність); – на підставі класифікації ДЗ за термінами її виникнення (зазначити на які групи за строком вона розподіляється)
5. Безнадійна ДЗ	Необхідно навести критерії віднесення ДЗ до безнадійної відповідно до чинного законодавства
6. Порядок списання безнадійної ДЗ	В обліковій політиці наводиться порядок згідно з яким списується безнадійна дебіторська заборгованість. Зокрема, варто зазначити, що така заборгованість списується відповідно до розпорядження керівника після інвентаризації та письмово обгрунтованої доцільності такого списання

Джерело: складено на основі [17; 18].

Облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється НП(С)БО 10, положення якого є відмінними від положень, запропонованих у міжнародних стандартах. Ці відмінності можуть бути спричинені, зокрема, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні. Для вітчизняної практики властиві чіткі норми ведення бухгалтерського обліку, які суворо регламентованими, а їх недотримання тягне за собою різні види відповідальності. В міжнародній системі обліку навпаки розкриваються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку, що створює умови для формування індивідуальної ефективної моделі обліку суб'єктами господарювання. У МСФЗ зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте їх конкретизація не наводиться.

За умовами вітчизняної практики ведення бухгалтерського обліку оцінка дебіторської заборгованості суб'єктами господарювання здійснюється за первісною вартістю, проте у зарубіжних країнах – за справедливою, що забезпечує оцінку на основі даних ринку, максимальне приближення її до ринкової вартості. Справедливій вартості в системі МСФЗ присвячений окремий, досить специфічний стандарт – МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» параграф 9. Тому суб'єктами вітчизняного бізнесу, що ведуть облік за МСФЗ, за відсутності прямих ринкових свідчень щодо цін на об'єкт оцінки можна використати дані щодо котирувань підприємств-аналогів – як передусім українських, так і в деяких випадках іноземних.

Іншим об'єктом оцінювання дебіторської заборгованості є розрахунок величини резерву сумнівних боргів. Так в Україні вона визначається із розрахунку абсолютної суми сумнівної заборгованості або з використанням коефіцієнта сумнівності. У міжнародній практиці, крім того, ще у відсотковому відношенні від виручки при можливому розподілі дебіторів за декількома групами. Вважаємо, що відповідність обліку, зокрема обліку дебіторської заборгованості, світовим вимогам є однією з передумов успішної інтеграції українського бізнесу в міжнародне економічне середовище.

Отже, головною відмінною ознакою вітчизняного обліку від міжнародної практики ведення обліку дебіторської заборгованості є те, що він чітко регламентований і не передбачає альтернативи для підприємства. Проте МСФЗ розглядають дебіторську заборгованість більш широко з урахуванням тривалого досвіду співпраці з іноземними контрагентами. Результати дослідження міжнародного досвіду обліку розрахунків з дебіторами дозволяють зробити висновок, що в кожній країні склалася налагоджена і самостійна система ведення бухгалтерського обліку. Кожна із систем має свої переваги і недоліки, спільні та відмінні риси. Тому напрями подальших досліджень полягають у пошуку шляхів удосконалення вітчизняного обліку розрахунків з дебіторами з урахуванням міжнародного досвіду.

Висновки до розділу 1

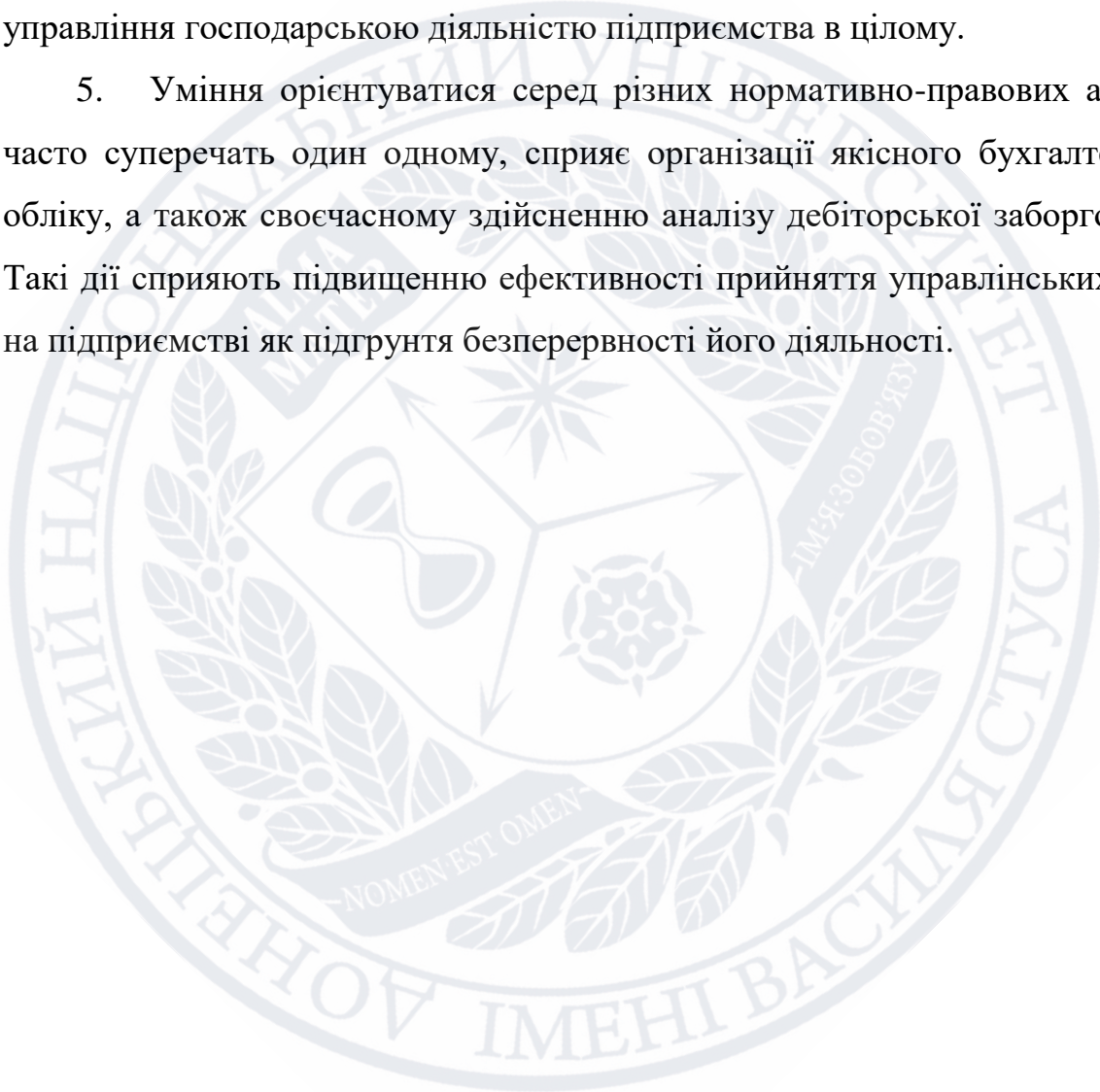
1. Нами було досліджено, що дебіторська виникає між контрагентами у процесі виконання договірних відносин та в ході розрахункових операцій та є абсолютно нормальним процесом для будь-якого підприємства.
2. Було визначено, що методології обліку дебіторської заборгованості присвячено ряд національних стандартів, зокрема, НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти», НП(С)БО 15 «Дохід», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності. Крім того, оцінка, визнання та методи обліку дебіторської заборгованості визначаються в ряді міжнародних стандартів, зокрема: в МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».
3. Було встановлено суттєву відмінність між міжнародними та національними стандартами. В Україні норми ведення обліку є суворо регламентованими, відображення дебіторської заборгованості в балансі є обов'язковим. Міжнародними стандартами не вимагається відображення

дебіторської заборгованості в структурі активу балансу, за винятком резерву сумнівної заборгованості.

4. Було доведено важливе значення облікової політики, як засобу, що дає можливість поєднувати державне регулювання та власну ініціативу підприємства щодо питань обліку дебіторської заборгованості. Від правильно сформованої облікової політики залежить не лише ефективність обліку, а і управління господарською діяльністю підприємства в цілому.

5. Уміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що часто суперечать один одному, сприяє організації якісного бухгалтерського обліку, а також своєчасному здійсненню аналізу дебіторської заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві як підґрунтя безперервності його діяльності.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

2.1. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість визнається активом у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, якщо виконуються дві умови:

- ймовірно, що підприємство отримає майбутні економічні вигоди, пов'язані з об'єктом;
- можна надійно визначити її суму.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцією, товарами, роботами та послугами визнається активом одночасно з виручкою від реалізації товарів, товарів, робіт і послуг. Таким чином, для визнання такої дебіторської заборгованості при визнанні виручки від реалізації необхідно дотримуватися таких критеріїв, визначених п. 8 НП(С)БО 15 «Дохід»:

- ризики та винагороди від права власності на продукцію, товари, роботи та послуги несе покупець;
- підприємство-продавець більше не управляє та не контролює продані продукти, товари, роботи та послуги;
- розмір виручки може бути достовірно визначений;
- є впевненість, що операція збільшить економічні вигоди для підприємства, а витрати, пов'язані з операцією, можна достовірно оцінити [13].

Щоб визначити, коли підприємство передає покупцеві ризики та вигоди, пов'язані з правом власності на продукт, потрібно перевірити контракт між підприємством і покупцем та умови угоди. Договір поставки визначає умови передачі ризику знищення або пошкодження продукції, а також переваги володіння та інші умови експлуатації відповідно до ІНКОТЕРМС.

Зарубіжні та вітчизняні вчені по-різному визначають поняття «дебіторська заборгованість». Особливо в міжнародній практиці вся дебіторська заборгованість є фінансовими активами. Основна відмінність вітчизняної

практики врегулювання дебіторської заборгованості полягає в суворому регулюванні, яке виключає всі альтернативи для компанії. Підходи до оцінки поточної дебіторської заборгованості вітчизняної та зарубіжної системи обліку наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Підходи щодо оцінки поточної дебіторської заборгованості в обліку

Оцінка поточної ДЗ				
Вітчизняний досвід		Зарубіжний досвід		
На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату погашення
за первісною вартістю	<ul style="list-style-type: none"> за первісною вартістю; за чистою вартістю реалізації (сума поточної ДЗ мінус резерв сумнівних боргів) 	Валовий метод		
		за сумою виставленого рахунку	за сумою, скоригованою на знижку	з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки)
		Чистий метод		
		за сумою, зменшеною на величину знижки	за сумою, скоригованою на знижку	З урахуванням <ul style="list-style-type: none"> знижки (за умови оплати в період дії знижки); знижка, не отримана покупцем, трактується як "штраф" (за умови оплати пізніше періоду дії знижки)

Джерело: складено на основі [1; 3].

Відповідно до НП(С)БО 10 поточна дебіторська заборгованість, пов'язана з товарами, роботами та послугами, визнається активами та обліковується за первісною вартістю, а в балансі відображається за чистою вартістю реалізації. Відповідно до МСБО 39 метод оцінки поточної дебіторської заборгованості залежить від можливості пред'явлення дисконту [3].

Дохід від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, що виникає в результаті операції, також визнається в договорі між підприємством і покупцем,

і ця сума оцінюється за справедливою вартістю отриманої або компенсації, що підлягає отриманню. Слід зазначити, що відповідно до НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» «справедлива вартість – це сума, за якою можна продати актив або погасити зобов'язання за звичайних умов на певну дату» [19].

У більшості випадків отримана на підприємстві виручка від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг розраховується як номінальна сума отриманої компенсації (коштів або їх еквівалентів, витрачених на придбання), яка отримана або підлягає отриманню і істотно не відрізняється від її справедливої вартості. Таким чином, первісна вартість торговельної дебіторської заборгованості наближається до її справедливої вартості, а різниця між ними є незначною. Однак у деяких випадках сума виручки може не відповідати справедливій вартості проданих товарів, товарів, робіт і послуг. Так, якщо продукція (товари) реалізовані з торговою знижкою або із знижкою з обсягу, дохід визначається по найменшій сумі, ніж справедлива вартість. Виручка від реалізації продукції (товарів) також зменшується на суму поверненого від покупців товару.

Відповідно, первісна вартість дебіторської заборгованості за проданий товар (товари) залежить від:

- надання торгової знижки або знижок покупцеві на суму до дати продажу;
- надання знижок покупцеві після продажу;
- повернення товару від клієнтів-покупців.

У разі виникнення різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною вартістю грошових коштів та/або їх еквівалентів за товари, товари, роботи, послуги різниця визнається як нарахований дохід (відсотки) протягом періоду нарахування. Частка довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, визнається короткостроковою дебіторською заборгованістю на ту саму дату.

Для обліку дебіторської заборгованості використовується кілька оцінок її сум [20]:

1. Дисконтована (поточна) вартість майбутніх платежів, які очікують погашення цього боргу. Ця оцінка використовується орендодавцями для відображення платежів за договорами фінансової оренди. Іншими словами, згідно цієї оцінки потрібно відображати суму майбутніх платежів, які очікуються на погашення, у розмірі чистої інвестиції в оренду, яка дорівнює загальній сумі мінімальних орендних платежів і непокритої ліквідаційної вартості, за вирахуванням будь-якого незаробленого фінансового доходу. Ця оцінка широко використовується в міжнародній практиці. Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, також оцінюється за поточною вартістю. Порядок визначення поточної вартості залежить від виду заборгованості та строків погашення.

2. Чиста вартість реалізації. Ця оцінка застосовується до короткострокової дебіторської заборгованості (крім придбаної та дебіторської заборгованості призначеної для продажу), пов'язаної з товарами, роботами та послугами, які кваліфікуються як фінансові активи. Оцінка за чистою вартістю реалізації виглядає наступним чином. Підприємство, що постачає продукцію (товари), виконує роботи або надає послуги, не завжди отримує миттєву оплату від клієнтів і клієнтів. Вони змушені йти на певний ризик, щоб збільшити продажі в сучасному конкурентному середовищі. По суті, підприємство надає своїм клієнтам комерційні кредити. За таких умов завжди є ймовірність того, що покупець взагалі не заплатить. Однак принцип нарахування товарів (товарів), будівельних робіт чи послуг вимагає від підприємства визнати дохід від реалізації. До доходів також належать борги, які, швидше за все, ніколи не будуть виплачені. Це призводить до того, що майбутні реальні доходи підприємства надмірно завищуються на суму цих боргів. Тому при визнанні виручки від реалізації її слід зменшити на суму сумнівних боргів. Цього вимагає і принцип обачності, згідно з яким доходи не слід оцінювати вище за фактичні.

Для визначення чистої вартості реалізації на дату балансу розраховується сума резерву сумнівної дебіторської заборгованості.

Резерви сумнівної дебіторської заборгованості установлюються підприємством на дату балансу. За рахунок резерву будуть списуватись будуть списуватися безнадійні борги, що виникнуть в наступному році. У міжнародній практиці існують два способи опису безнадійних боргів [21]:

1. Метод прямого списання. За допомогою цього методу безнадійна заборгованість відображається в обліку, коли існує ймовірність того, що рахунок не буде оплачений. Попередня оцінка безнадійної заборгованості не проводиться. Цей метод простий у використанні, але має деякі недоліки: його неможливо використовувати в бухгалтерському обліку в Україні, оскільки він порушує принцип відповідності доходів та витрат, унеможливає відображення дебіторської заборгованості в Балансі за чистою вартістю реалізації. і досить важко визначити час, коли дебіторську заборгованість можна вважати безнадійною.

2. Метод формування/нарахування резерву. Цей метод було запозичено НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» за міжнародними стандартами. Відповідно, розрахункова сума очікуваної безнадійної заборгованості розраховується з використанням двох підходів:

- на основі даних «Звіту про прибутки та збитки» (в Україні – «Звіт про фінансові результати» («Комплексний звіт про прибутки та збитки»));
- на основі даних «Балансу».

У першому випадку перевагу має дотримання принципу дотримання, а в другому – дотримання принципу обережності. Відповідно до НП(С)БО 10 України безнадійна заборгованість, пов'язана з реалізацією товарів, робіт і послуг, обліковується на підставі балансу шляхом створення резерву сумнівної заборгованості, тоді як іноземні компанії вважають за краще обліковуватись за використання підходу загальних продажів).

Як уже зазначалося, згідно з НП(С)БО 10 резерв сумнівних боргів можна розрахувати трьома способами:

- виходячи з платоспроможності кожного конкретного боржника;
- на основі класифікації дебіторської заборгованості;
- питома вага безнадійної заборгованості в чистій виручці від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на умовах післяплати.

Основна методика оцінки резерву сумнівної дебіторської заборгованості не є стандартною, тому можна вважати, що всі вони рівні – приймає рішення підприємство при визначенні своєї облікової політики. Незалежно від методу, сума резерву сумнівної дебіторської заборгованості визначається як добуток суми дебіторської заборгованості за продуктом і коефіцієнта сумнівності. Єдина відмінність методів полягає в тому, яка сума претензій, що враховується при розрахунку, і спосіб визначення сумнівних коефіцієнтів.

Коефіцієнт сумнівності демонструє частку дебіторської заборгованості за продукцію, щодо повернення якої у підприємства є сумніви. Як правило, значення коефіцієнта сумнівності зростає зі збільшенням періоду прострочення платежу. Коефіцієнт сумнівності також може застосовуватися до боргів, за якими ще не настав час оплати, якщо це обґрунтовано. Перший метод, заснований на платоспроможності окремих боржників, базується на результатах аналітичного розрахунку дебіторської заборгованості на одного боржника. У разі визнання боржника неплатоспроможним сума його боргу має бути збільшена на резерв сумнівних боргів. Хоча цей метод прийнятний, коли підприємство виконує велику кількість операцій, краще використовувати другий спосіб формування резерву.

Для розрахунку коефіцієнта сумнівності (K_c) відповідної групи дебіторської заборгованості застосовується формула:

$$K_c = \left(\frac{\sum B_{зн}}{\sum D_{зн}} \right) / i, \text{ де} \quad (2.1)$$

$B_{зн}$ – фактично списана безнадійна дебіторська заборгованість відповідної групи за n -місяць у вибраному для спостереження періоді;

$D_{зн}$ – дебіторська заборгованість відповідної групи на кінець n -місяця у вибраному для спостереження періоді;

i – кількість місяців ц вибраному періоді.

Другий спосіб є базовим і заснований на періодизації дебіторської заборгованості. Для використання цього методу підприємство має проаналізувати інформацію з кількох попередніх звітних періодів про виникнення безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, будівництво чи послуги. Необхідно враховувати, коли кожна заборгованість стала безнадійною – до або після настання строку сплати договору.

Метод визначення величини резерву сумнівних боргів по питомій вазі дозволяє забезпечити виконання принципу обачності шляхом щомісячного нарахування резерву сумнівних боргів. При цьому слід застосовувати до чистого доходу звітного місяця коефіцієнт сумнівності дебіторської заборгованості, який визначають з урахуванням визнаної безнадійною заборгованості за попередній рік.

При цьому коефіцієнт сумнівності визначається за формулою:

$$K_c = \frac{\text{Сума безнадійної дебіторської заборгованості, грн}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції на умовах подальшої оплати, грн}} \quad (2.2)$$

При дослідженні порядку визначення коефіцієнта сумнівності на основі платоспроможності окремих дебіторів оцінимо міжнародний та вітчизняний досвід. Відтак, міжнародний досвід передбачає створення резерву відбувається на основі суми реалізації продукції, коефіцієнт сумнівності заборгованості визначається на основі аналізу даних суми реалізації та безнадійних боргів по конкретному підприємству, виходячи з даних попередніх періодів.

Вітчизняний досвід характеризується узгодженістю із податковим обліком. Згідно з ним резерв сумнівних боргів можливо створити, коли заборгованість не забезпечена гарантіями (векселями, заставами, угодами страхування); заборгованість не оплачується більше 30 днів з дати, яка обумовлена в угоді; підприємство подало заяву до суду про стягнення такої заборгованості.

Кожен із 2-х методів, передбачених НП(С)БО 10 має певні недоліки та переваги, а саме:

1. Розрахунок резерву методом класифікації дебіторської заборгованості є достатньо трудомістким, але заснований на фактичних даних, якими розпоряджається бухгалтерія.

Коефіцієнт сумнівності розраховується по даним попередніх періодів; при цьому встає питання як його розрахувати ледь заснованим підприємствам. Цей коефіцієнт також ураховує заборгованості інших дебіторів та механічно розповсюджується на дебіторську заборгованість поточного року, а це може викликати сумніви щодо достовірності одержаного результату.

2. Розрахунок резерву сумнівних боргів, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, вирішає недоліки першого методу, але потребує наявності повної та достовірної інформації щодо фінансових становищ і ступенів платоспроможності дебіторів, отримання якої є достатньо важким в сучасних умовах.

На дату складання фінансової звітності підприємство повинно провести аналіз платоспроможності по кожному з дебіторів та визначити по ним індивідуальний коефіцієнт сумнівності, згідно якого потім визначиться сума резерву по відповідній заборгованості. Загальну величину резерву сумнівних боргів по підприємству дасть сума резервів по кожному дебітору. Як бачимо, при цьому методі коефіцієнт сумнівності має досить суб'єктивний характер і, таким чином, ступінь точності результату залежить ще й від досвіду та кваліфікації експерта.

Підтримуємо думку вчених, які стверджують, що використання методу оцінки резерву сумнівних боргів згідно платоспроможності окремих дебіторів доцільним є лише для підприємств, які мають обмежене коло постійних покупців, з якими налагоджені довірчі партнерські стосунки і, відносно фінансового становища яких, існує достовірна інформація.

В інших випадках більш доцільним є використання методу, заснованого на класифікації дебіторської заборгованості. Однак, існують випадки, при яких резерв можна не створювати (рис. 2.1).

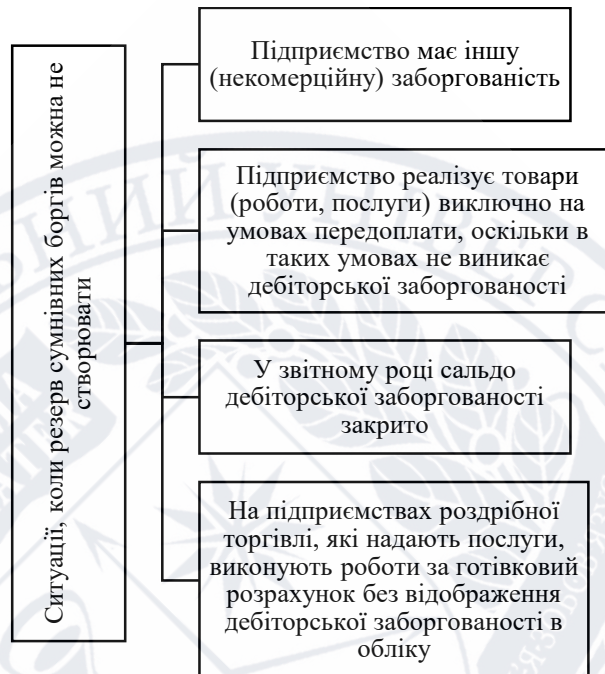

Рисунок 2.1 – Ситуації, за яких можна не створювати резерв сумнівних боргів

Джерело: розроблено на основі [22]

Таким чином, короткострокова дебіторська заборгованість, пов'язана з продукцією, товарами, роботами та послугами, збільшує дохід, коли вона визнається активом і оцінюється за первісною вартістю. Але слід мати на увазі, що на дату балансу цю суму слід зменшити на суму резерву сумнівної дебіторської заборгованості.

Наглядно це наведено на рисунку 2.2.

На дату складання балансу залишок боргу відображається за чистою вартістю реалізації, яка є різницею між первісною вартістю поточної дебіторської заборгованості та сумою резерву сумнівної дебіторської заборгованості.

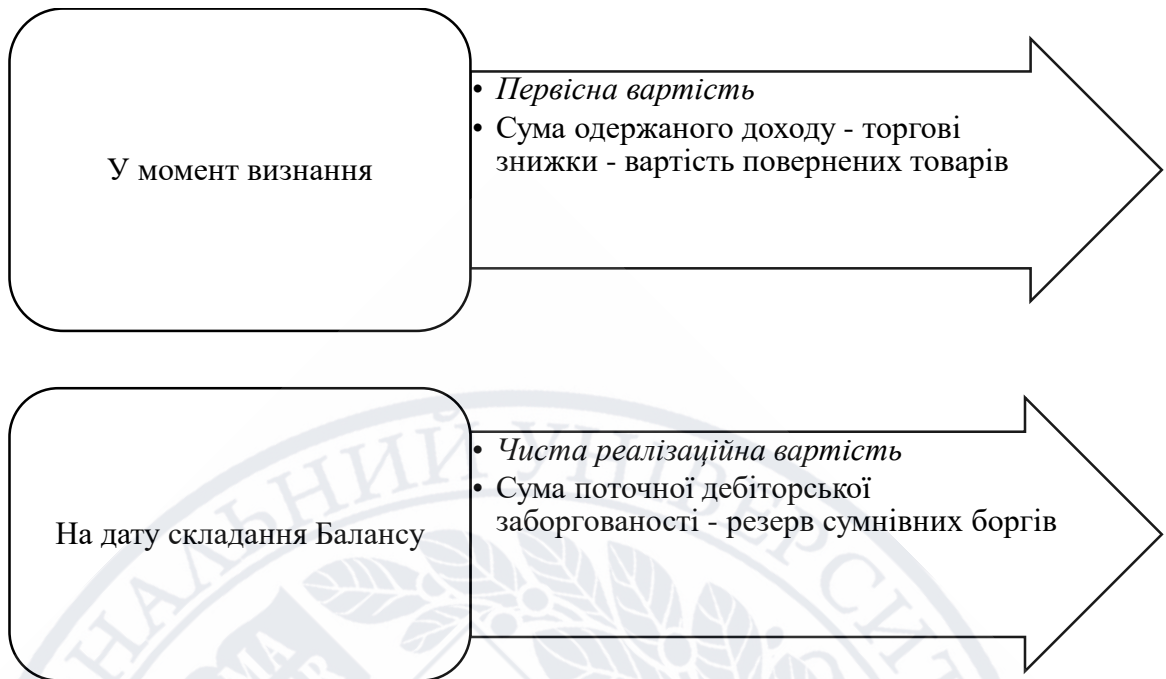

Рисунок 2.2 – Визнання дебіторської заборгованості

Короткострокова дебіторська заборгованість, за якою не створюється резерв сумнівної дебіторської заборгованості, в разі визнання її безнадійною списується на інші операційні витрати.

Оцінка дебіторської заборгованості за первісною вартістю застосовується до всієї довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості, погашення якої не очікується в рамках виробництва, партнерства, робіт чи послуг або за договорами фінансової оренди. Резерву сумнівних боргів за цим видом заборгованості не створюється. Короткострокова дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги оцінюється за первісною вартістю, яка є справедливою вартістю компенсації, наданої між продавцем та покупцем за продані активи, роботи та послуги.

За номінальною вартістю дебіторська заборгованість відображається в обліку та звітності за умови її забезпечена векселями. У міжнародній практиці оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за всіма напрямками її руху, зокрема, на дату її виникнення, дату погашення або на дату складання балансу. Причому на дату виникнення вона відображається за сумою виставленого рахунку або за сумою, зменшеною на величину знижки, на дату погашення – за

сумою з урахуванням знижки (оплата в період дії знижки), на дату складання балансу – за сумою, скоригованою на знижку.

Отож, практичне застосування наведеного в роботі порядку визнання, оцінки і розгорнутої класифікації дебіторської заборгованості, забезпечує успішну організацію її синтетичного та аналітичного обліку на підприємстві, що дозволяє суттєво розширити інформаційні можливості процесу прийняття управлінських рішень в умовах безперервності діяльності підприємства.

2.2. Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості на підприємстві

Для ведення обліку поточної дебіторської заборгованості в Україні використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який в свою чергу як активний рахунок, має відповідні субрахунки:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;

362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ».

Для відображення ціни реалізації проданих продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі виконання бартерних договорів) передбачено дебет рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Зокрема, вартість реалізації включає податок на додану вартість, акцизні збори та інші податки та платежі), які підлягають перерахуванню до бюджету та позабюджетних фондів. Значення суми платежів, готівкових та інших платежів, що надійшли на банківські рахунки підприємства, показується по кредиту цього рахунку.

Залишок рахунку 36 відображає заборгованість покупців і замовників за отримані товари (роботи, послуги) і відображається в Балансі за рядком 1125. Загалом для обліку короткострокової дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, що не забезпечені переказними векселями і що виникають у процесі основної діяльності підприємства, використовується рахунок-фактура «Дебіторська та кредиторська заборгованість».

Згідно Плану рахунків не рекомендується відображати аванси та передоплати за рахунком 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», іншу операційну, фінансову та інвестиційну діяльність. Для цих цілей доступні рахунки – 681 «Розрахунки за авансами одержаними» та 371 «Розрахунки за виданими авансами». Однак зауважимо, що в практичній діяльності багато підприємств не використовує субрахунки 371 «Розрахунки за виданими авансами» та 681 «Розрахунки за авансами одержаними», а продовжують відображати аванси та передоплати на рахунку 36, що ускладнює облік та сповільнює збір даних.

Структура аналітичного обліку на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» має створювати умови для отримання інформації як про заборгованість, яка ще не оплачена, так про заборгованість, яка не сплачена вчасно. Розрахунки з покупцями та замовниками аналітично обліковуються за кожним клієнтом окремо, в розрізі рахунків, представленими до оплати, і за строком погашення заборгованості. Облік субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» ведеться у двох валютах: гривні та валюті договору. Записом аналітичного розрахунку дебіторської заборгованості зі замовниками та дебіторами є витяг 3.1, синтетичного обліку - журнал 3.

Типова кореспонденція рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» наведена у таблиці 2.2.

Зауважимо, що правила відображення в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості в іноземній валюті установлені НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Відповідно до означеного стандарту «операції в іноземній валюті при первісному визнанні перераховують у гривню за курсом Національного банку України, що діє на початок дня дати здійснення операції (дати визнання доходів та активів)» [23]. Тобто заборгованість в іноземній валюті перераховують за «ранковим» курсом Національного банку України на дату її виникнення на підприємстві.

Таблиця 2.2 – Типова кореспонденція розрахунків з покупцями та замовниками

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	2	3	4
1	Відображено реалізацію товарів (робіт, послуг) покупцям	361	701 (702, 703)
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701 (702, 703)	641
3	Отримано оплату від покупця на поточний рахунок (в касу)	311 (301)	361
4	Надійшла передоплата за товар	311	681
5	Відображено суму податкових зобов'язань з ПДВ	643	641/ПДВ
6	Відвантажено покупцеві товар	361	702
7	Списано раніше відображену суму податкових зобов'язань з ПДВ	702	643
8	Проведено залік заборгованостей	681	361
9	Списано собівартість реалізованого товару	902	281
10	Сформовано фінансовий результат	702	791
		791	902

Інші правила стосовно експорту узагальнимо в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Правила відображення експортних операцій в бухгалтерському обліку

Перша подія	Порядок визначення доходу	Курсові різниці
Відвантаження активів (виконання робіт, надання послуг)	За курсом НБУ на початок дня дати здійснення операції	При відвантаженні продукції (послуг) нерезиденту виникає його заборгованість перед підприємством. Дана заборгованість є монетарною, оскільки має бути погашено грошовими коштами. Тому в такому випадку щодо неї розраховують курсові різниці. Відбувається це на дату: 1) здійснення господарської операції (тобто погашення заборгованості); 2) балансу (для цього застосовують «післяобідній» курс поточної доби)
Отримання передоплати (авансу)	На дату передачі ризиків і винагород від права власності на активи, але за курсом НБУ, чинним на дату отримання авансу (авансу)	При отриманні від нерезидента передоплати за продукцію, товари, роботи, послуги виникає товарна кредиторська заборгованість перед нерезидентом. Дана заборгованість вважається немонетарною, оскільки вона погашається не грошовими коштами, тому курсові різниці щодо неї не розраховуються

У випадку якщо першою подією є передача активів (здача робіт, послуг), то стосовно виниклої дебіторської заборгованості нерезидента потрібно розрахувати курсові різниці. Позитивні курсові різниці (в разі якщо курс НБУ на дату її визначення збільшився) в якості доходу відображаються за кредитом субрахунку 714 (для забезпечення операційної діяльності) або субрахунку 744 (для забезпечення неопераційної діяльності). Негативну курсову різницю (коли курс НБУ на дату її визначення зменшився) як витрати показують по дебету субрахунку 945 (для забезпечення операційної діяльності) або 974 (для забезпечення неопераційної діяльності).

Типові проведення з обліку операцій з реалізації запасів покупцям-нерезидентам наведено в таблиці 2.4. Зокрема, наведено приклад обліку операцій з надання нерезидентам послуг за місцем постачання на митній території України.

Таблиця 2.4 – Типові проведення з обліку операцій з надання послуг нерезидентам

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	2	3	4
1	Відображено надання послуг нерезиденту	362	703
2	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	703	641/ПДВ
3	Списано собівартість послуг	903	23
4	Віднесено на фінансовий результат:		
	— дохід від реалізації	703	791
	— собівартість наданих послуг	791	903
5	Відображено курсову різницю щодо заборгованості	362	714
6	Отримано від нерезидента оплату за надані послуги	314	362
7	Відображено курсову різницю щодо монетарної заборгованості на дату її погашення	945	362

Підприємство в ході діяльності може мати короткострокову дебіторську заборгованість, яка не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт і послуг. Для її відображення у обліку передбачено рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», який налічує 7 субрахунків. За дебетом цього рахунку відображається створення дебіторської заборгованості, за кредитом – її

погашення або списання, залишок означає дебіторську заборгованість на початок або кінець місяця. Розрахунки з різними дебіторами аналітично обліковуються за кожним дебітором, видами боргу, умовами їх виникнення та погашення, а за позиками членам кредитної спілки – розрізі членів спілки відповідно. Регістром аналітичного обліку розрахунків з іншими дебіторами є відомість № 3.2, а синтетичного обліку – журнал № 3.

Для відображення у обліку довгострокової дебіторської заборгованості визначено рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», який налічує наступні субрахунки:

181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»;

182 «Довгострокові векселі одержані»;

183 «Інша дебіторська заборгованість».

Зауважимо, що за дебетом означених субрахунків рахунку 18 відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, а за кредитом – її погашення (списання). Залишок на цьому рахунку означає наявність довгострокової дебіторської заборгованості на початок чи кінець місяця і відображається у структурі активу Балансу за рядком 1040.

Зокрема, на субрахунку 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду активів. Облік векселів, одержаних у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості підприємства ведеться на субрахунку 182 «Довгострокові векселі одержані». На субрахунку 183 «Інша дебіторська заборгованість» відбиватиметься довгострокова дебіторська заборгованість, яка не знайшла свого відображення на інших субрахунках рахунку 18, приміром рахунки довгострокових позик працівникам тощо.

Нарахування платежів за фінансовою орендою здійснюються на підставі договору оренди, акту приймання-передачі основних засобів та перерахування довгострокової заборгованості на поточний рахунок. Отримані довгострокові векселі – це переказний вексель, переказна квитанція, ваучер на податок на

прибуток, виписки з банку тощо. Підприємство може видати позику, якщо це передбачено установчим договором або статутом товариства та за наявності належним чином підготовлених документів. Позика повинна бути оформлена в письмовій формі. Обов'язковими елементами договору мають бути:

- предмет договору;
- розмір і спосіб видачі позики;
- строк емісії;
- порядок повернення;
- відповідальність сторін та юридичні реквізити сторін.

Позики також видаються готівкою. Довгострокова дебіторська заборгованість у розрізі аналітики обліковується за всіма дебіторами відповідно до виду заборгованості, умов, на яких вона виникла та погашена. У синтетичному обліку за рахунком 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» здійснюється у графі 2 Журналу 4.

Основні бухгалтерські проведення з обліку довгострокової дебіторської заборгованості подані у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Типові проведення обліку довгострокової дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Видно довгострокову позику працівнику підприємства	183	301 (311)
2	Надано у фінансову оренду ОЗ, нематеріальні активи та інші необоротні активи	181	746 (719, 712)
3	Надано фінансову допомогу іншому підприємству строком погашення більше, ніж 12 місяців	183	311
4	Переведена до складу поточної довгострокова дебіторська заборгованість (за умови, що до її погашення залишається менше 12 місяців)	377	18
5	Списана довгострокова безнадійна заборгованість	977	18

Для відображення у обліку резерву сумнівних боргів використовується рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Резерв сумнівної дебіторської заборгованості коригує дебіторську заборгованість за товари, роботи та послуги

до чистої вартості реалізації та дозволяє суб'єкту господарювання продемонструвати не можливість стягнення відповідної суми з боржників. За кредитом рахунку 38 фіксується створення резерву, а по дебету – списання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Аналітичний облік на даному рахунку ведеться або у розрізі боржників, або за термінами непогашення боржниками цих заборгованостей. Операції з нарахування і використання резерву сумнівних боргів знаходять своє узагальнення у журналі № 3.

Основні бухгалтерські записи з обліку безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів наведені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Типові проведення обліку резерву сумнівних боргів

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Нараховано резерв сумнівних боргів	944	38
2	Списана безнадійна дебіторська заборгованість за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
3	Списана сума дебіторської заборгованості, що перевищує розмір резерву сумнівних боргів	944	36
4	Відображено списану дебіторську заборгованість на позабалансовому рахунку	071	
5	Відображено суму відшкодування раніше списаної дебіторської заборгованості	36	716
6	Списано суму дебіторської заборгованості з позабалансового рахунку		071
7	Відображено погашення заборгованості дебітором	301, 311	361

Зокрема на досліджуваному підприємстві ТОВ «Пейпер Клауд» операції з надання послуг щодо бухгалтерського супроводу знаходять своє відображення на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», що підтверджується первинними документами, а саме: рахунок на оплату (Додаток А) та Акт надання послуг (Додаток Б). Облік операцій щодо розрахунків за авансами одержаними підприємство веде на рахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними».

2.3. Документальне оформлення обліку дебіторської заборгованості підприємства та його автоматизація

Бухгалтерський облік базується на первинній інформації, тому важливо, щоб усі господарські операції всередині компанії в рамках комерційної, фінансової та господарської діяльності були документально оформлені. Первинні документи формуються та складаються під час операції та, якщо це неможливо, відразу після завершення операції. Відомості, що містяться в первинних документах, прийнятих до обліку, упорядковуються на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом їх подвійного запису на взаємопов'язаних рахунках. Господарські операції відображаються в бухгалтерському обліку в тому звітному періоді, в якому вони були завершені. Розрахунки з покупцями та клієнтами здійснюються на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції. Завданням організації документального оформлення цих операцій є планування записів з конкретними виконавцями, з датами вилучення та підшивки. Також показано, як здійснюється документообіг розрахунків із замовниками та клієнтами на досліджуваному підприємстві [24].

Основним юридичним документом з продажу продукції (товарів) є договір купівлі-продажу, який містить відомості про умови поставки, вимоги до якості продукції, умови оплати, відповідальність сторін за невиконання умов договору. контракт тощо. У разі одноразової поставки або відпуску товарів у незначних кількостях товар може бути проданий без укладання письмового договору на підставі виставлених рахунків-фактур. Договір – це угода двох або більше сторін про створення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Договір купівлі-продажу – це найпоширеніший вид договору, за яким продавець зобов'язується передати покупцеві майно, а покупець зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну суму. При реалізації продукції (товарів), робіт, послуг видається відповідний первинний документ. До первинних документів, що підтверджують виникнення дебіторської та

дебіторської заборгованості, належать рахунки-фактури, накладні, рахунки-фактури, коносаменти, податкові накладні, декларації митної вартості тощо.

Для транспортування, отримання та доставки матеріальних цінностей від постачальника до замовника використовується такий бухгалтерський документ, як накладна. Вказується перелік товарів, кількість і ціна, за якою вони поставляються покупцеві, вага, відомості про покупця та постачальника, дата, підписи. Товарно-транспортна накладна є стандартним документом.

Рахунок-фактура – документ, що видається продавцем покупцеві, що підтверджує фактичну поставку та ціну товару. Його можна використовувати лише для податкового обліку ПДВ. Такий документ стає на користь прийняття покупцем сум ПДВ, поданих продавцем до відрахування.

Окремим документом, що складається між замовником і підрядником під час приймання-передачі наданої роботи або послуги, є акт приймання наданих робіт і послуг. У ньому перераховуються надані послуги та виконані роботи, фіксується тривалість та вартість виконання. Цим актом Виконавець зобов'язаний звітувати перед Замовником про виконану роботу. Бланк названого правочину складається у двох примірниках: перший залишається у виконавця після його підписання сторонами; а другий залишається у замовника. Єдиної форми права немає, тому кожна компанія розробляє власний.

Акт приймання робіт та наданих послуг нумерується із зазначенням дати завершення робіт, повного найменування замовника та підрядника, матеріалів, виконаних робіт та витрат. Акт повинен бути підписаний обома сторонами та скріплений печаткою про законність правочину. Одержання права на податковий кредит з ПДВ і нарахування податкових зобов'язань можливе за наявності сформованої податкової накладної. Це значущий документ для осіб, які зареєстровані платниками ПДВ. Цей документ видається при продажі товару за кожен день. В електронній формі податкова накладна та додатки до неї завіряються електронним підписом з дотриманням умов, визначених законодавством. Усі податкові накладні вносяться до Єдиного реєстру податкових накладних.

Облік руху товарно-матеріальних цінностей і платежі за доставку включаються в товарно-транспортній накладній. ТТН видається відправником для кожної поїздки. Цей документ заповнюється бухгалтером продавця, покупця, перевізника і продавця. Форма ТТН більше не є формою суворої звітності, тому постачальник може створювати колонки, які він вважає необхідними. ТТН видається у чотирьох примірниках:

перший – опис товару залишається у відправника;

другий з підписом і печаткою вантажовідправника залишається у водія і передається вантажоодержувачу після здавання вантажу;

третя – підстава для розрахунків з підписом і печаткою вантажоодержувача;

четвертий – з підписом та печаткою вантажоодержувача, що додається до паспорта водія та враховується при нарахуванні йому заробітної плати.

Поставка товару або певних матеріальних цінностей від продавця до покупця фіксується в товарній накладній. Вказують в цьому документі назву, кількість, ціну, вартість та суму ПДВ товару. Необхідно надати реквізити сторін, підписи та печатки. Видається в двох примірниках, при цьому один залишається у постачальника, а другий у покупця [25].

До первинних документів, що підтверджують погашення заборгованості, належать виписки з банку, платіжні доручення, касові чеки, виконані роботи, послуги тощо.

Погашення заборгованості підтверджується банківським платіжним дорученням або чеком на перерахування надісланого касового чека покупцеві або переказу з поточного рахунку покупця на рахунок постачальника. Виписка з банку підтверджує здійснення безготівкового розрахунку.

Для того, щоб списати безнадійну заборгованість, необхідно належним чином документально оформити дану операцію. Дебіторська заборгованість, за якою минув строк позовної давності, описана в рішенні керівника підприємства. На сьогодні законом не передбачено конкретної форми такого

рішення. При використанні будь-якої форми ми рекомендуємо наводити наступну необхідну інформацію:

- повне найменування, ідентифікаційний та унікальний податковий номер підприємства-боржника, дата та причина виникнення заборгованості;
- повний перелік первинних документів, що підтверджують цей факт;
- дата прийняття рішення про те, що ця заборгованість має відображатися на позабалансовому обліку не менше трьох років з дати списання (або більше) з метою моніторингу можливості стягнення у разі будь-якого погашення змін боргу майно боржника;
- підпис керівника та головного бухгалтера;
- печатка підприємства чи установи.

Підставою для відображення в системі бухгалтерського обліку експорту товарів є: рахунок-фактура (інвойс), CMR або морська накладна, або авіа накладна, або залізнична накладна (залежно від виду транспорту), а для експорту послуг – Акт надання послуг або інший погоджений сторонами документ. Оскільки експорт за своєю суттю є операцією з реалізації, то для цілей оподаткування постає питання дати визнання доходу, тобто дати, за якою бухгалтер має відобразити здійснену операцію.

Зазвичай акт про надання послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності оформляють двома мовами – українською та мовою країни нерезидента (або англійською). При цьому акти виконаних робіт (наданих послуг), які складені іноземною мовою, мають мати переклад українською мовою. Переклад засвідчується підписом особи, яка здійснила переклад, справжність підпису перекладача засвідчується нотаріально [26].

Акт виконаних робіт (наданих послуг) складається у валюті, в якій мають здійснюватися розрахунки відповідно до контракту, та одночасно в національній валюті.

В свою чергу підприємства ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у національній грошовій одиниці України – гривні.

Сьогодні комп'ютеризація займає одне з провідних місць у розвитку. Відповідно зростає комп'ютеризація бухгалтерського обліку, що сприяє його вдосконаленню. Однак не всі компанії ще мають необхідну кількість комп'ютерів, що ускладнює процес документування господарських операцій, оскільки ручний облік погіршує ефективність і може призвести до випадкового викривлення даних чи інших помилок. [27].

На ТОВ «Пейпер Клауд» облік дебіторської заборгованості є повністю автоматизованим. Для обліку на підприємстві використовується програма 1С:Підприємство 8.3 (рис. 2.3), в якій бухгалтер формує рахунки на оплату (Додаток А) покупцям та виписує акти виконаних робіт (Додаток Б), які надсилаються клієнтам.

Рисунок 2.3 – Програмний продукт для ведення бухгалтерського обліку 1С

Для подачі звітності та обміну документації з клієнтами використовується програма Medoc. Для забезпечення оплати підприємством-покупцем бажаних цінностей на його адресу від постачальника виставляється «Рахунок- фактура», в якому вказується кількість, ціна і загальна сума щодо їх оплати.

Оперограма рахунку-фактури представлена на рисунку 2.4.

Подія	Бухгалтер підприємства	Керівник підприємства	Довірена особа від підприємства-покупця	Бухгалтерія	
				підприємства	покупця
Складання та виписка рахунка, його затвердження	+				
Затвердження правильності рахунка		+			
Передача рахунка-фактури			+		
Проведення оплати за наданим рахунком через банк				+	+

Рисунок 2.4 – Оперограма руху рахунку-фактури

В свою чергу перерахування коштів на розрахунковий рахунок покупцем здійснюється платіжним дорученням, та фіксується у виписці банку. Рахунок має інформаційний характер. Крім того, форма не належить до тих форм, котрі затверджено Держстатом, використання її нормативними актами не передбачається, а тому при складанні документа необхідно керуватися положеннями ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [28] від шістнадцятого липня тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року № 996-XIV. З огляду на це, до обов'язкових реквізитів даного документа, котрі надають йому юридичну силу, належать, зокрема, такі:

- 1) найменування підприємства;
- 2) дані щодо назви документа;
- 3) відомості стосовно дати й місця оформлення;
- 4) дані щодо змісту, обсягу та одиниць виміру операції;
- 5) дані стосовно посад відповідальних за проведення відповідних операцій й правильність їх оформлення осіб;
- 6) підпис та дані, котрі надають можливість здійснити ідентифікацію особи, котра брала участь у відповідній операції.

Заповнює рахунок постачальник продукції (продавець). Один зразок рахунку віддається покупцеві, а інший залишається постачальникові. При потребі постачальником можуть вноситися до бланку дані, котрими він бажає доповнити рахунок.

На підставі рахунку формується акт наданих послуг. Акт виконаних робіт (наданих послуг) є первинним документом, що відображає факт наданої роботи/послуги та конкретні види наданих робіт/послуг із зазначенням їх вартості та часу.

Виконана робота/надана послуга є первинним документом, що відображає факт наданої роботи/послуги та конкретні види наданих робіт/послуг із зазначенням їх вартості та часу.

Встановленої нормативними документами форми акту немає. Тому розробляється самостійно сторонами договору і погоджується між ними [29].

Загалом графік документообігу на підприємстві представлений на рисунку 2.5.

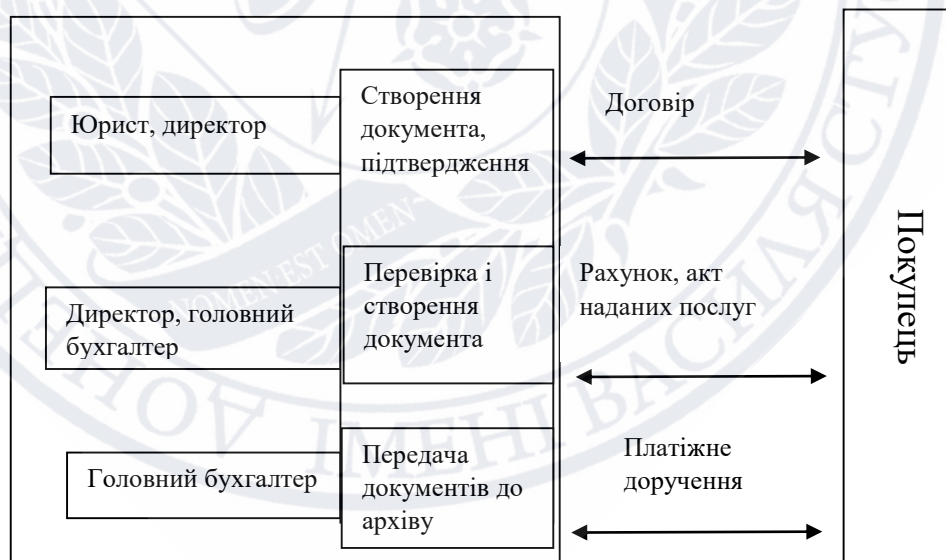

Рисунок 2.5 – Графік документообігу розрахунків з покупцями на ТОВ «Пейпер Клауд»

При розробці власної форми дотримуються вимог ч. 2 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від

16.07.1999 р. № 996-XIV, якою встановлені обов'язкові реквізити первинного документа. Тобто, акт має містити щонайменше:

- назву (акт наданих послуг, акт виконаних робіт);
- дату складання;
- назву підприємства, від імені якого складений (підприємства виконавця);
- зміст та обсяг господарської операції, одиницю її виміру (про цей реквізит далі);
- посади відповідальних осіб (оскільки акт це двосторонній документ, то потрібно зазначати посади осіб як підприємства виконавця, так і замовника);
- особистий підпис відповідальних осіб.

2.4. Проблеми та шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості

Проблемними питаннями врегулювання дебіторської заборгованості, на нашу думку, слід визнати:

- проблема погашення (рефінансування) дебіторської заборгованості, визначення допустимого рівня відрахований від дебіторської заборгованості коштів, розробка оптимальної політики управління [31]);
- недосконалість нормативно-правової бази з обліку дебіторської заборгованості;
- недостатня розробка методичних підходів до класифікації та оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги;
- відсутність створеного резерву сумнівних боргів;
- непристосованість методів визначення величини резерву сумнівних боргів в обліку, які визначені НП(С)БО 10. Дані методи не пристосовані до обліку на українських підприємствах, що в свою чергу може викликати недостовірність відображення даних дебіторської заборгованості у балансі;

- не налагоджена система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах, що спричиняє проблему обґрунтованості дебіторської заборгованості загалом та по окремих видах;

- недосконала політика управління дебіторською заборгованістю, оскільки політика управління дебіторською заборгованістю, яка є частиною загальної політики управління оборотним капіталом і збуту компанії, визначає ефективність бізнесу. [32];

- проблема організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її місце в обліковій політиці;

- проблема проведення аналізу розрахунків з покупцями та замовниками за наявних методик;

- недосконалість змісту Наказу про облікову політику на підприємстві; відсутність додатку до Наказу – графіку документообігу;

- є невирішені питання відображення при врегулюванні довгострокової дебіторської заборгованості, при врегулюванні короткострокової дебіторської заборгованості за товари, товари, роботи та послуги, при врегулюванні сумнівних боргів, у тому числі надання застави з метою наближення обліку та податковий облік;

- застосування традиційних закордонних методів аналізу дебіторської заборгованості на українських підприємствах не завжди є доцільним через відсутність достовірної та доступної інформації про розрахунки з боржниками. Крім того, загальна криза неплатежів в сучасній українській економіці ставить під сумнів об'єктивність, своєчасність та корисність результатів аналізу. Застосування вітчизняних методів не дозволяє однозначно оцінити стан дебіторської заборгованості та її вплив на фінансово-економічний стан підприємств [33].

Удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві необхідно розпочати з Наказу про облікову політику. У Наказі про облікову політику підприємство має зазначати терміни проведення інвентаризації розмірів дебіторської заборгованості з метою виявлення

безнадійної заборгованості, документального підтвердження резерву сумнівних боргів та достовірності його створення на підприємстві. Отже, найчастіше в Наказі про облікову політику підприємства виділяють наступні недоліки [34]:

- не здійснено групування за строками виникнення та погашення дебіторської заборгованості;
- відсутність даних стосовно аналітичного обліку дебіторської заборгованості, що негативно впливає на проведення аналітичних процедур, адже лише за його допомогою можна більш глибоко та детально контролювати стан дебіторської заборгованості на підприємстві.

Відтак, для поліпшення обліку дебіторської заборгованості та покращення загального економічного стану підприємства можна надати певні рекомендації. Сьогодні, в умовах фінансово-економічної кризи, щоб не втратити свої гроші, необхідно постійно контролювати стан боргів, своєчасно пред'являти претензії та не допускати безнадійної заборгованості з боку підприємства. Збільшення дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, зменшення - позитивно [35].

Необхідно розрізняти звичайну та прострочену заборгованість. Наявність затримки спричиняє фінансові труднощі, оскільки підприємству не вистачить фінансових ресурсів для закупівлі товарно-матеріальних цінностей та нарахування заробітної плати. Крім того, заморожування коштів із заборгованістю призведе до уповільнення потоків капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість також означає збільшення ризику невиконання зобов'язань і зменшення прибутку. Тому в інтересах усіх суб'єктів господарювання скоротити терміни погашення своїх платежів. Тому запровадження класифікації дебіторської заборгованості та наявність цього пункту в обліковій політиці є важливим міркуванням у даному випадку.

Важливе значення має давність утворення дебіторської заборгованості, необхідно встановити, чи немає в її складі сум не реальних для стягнення, або таких, за якими минають строки позовної давності. Якщо такі виявлені,

необхідно вжити термінових заходів щодо їх стягнення (рахунки-фактури, звернення до господарського суду тощо). На розмір дебіторської заборгованості підприємства впливає стан договірної та розрахункової дисципліни. Недотримання договірної та розрахункової дисципліни та несвоєчасне подання заборгованості призведе до значного зростання не виправданої дебіторської заборгованості, фінансових труднощів та нестачі коштів. Тому доцільно аналізувати дебіторську заборгованість за строками погашення, оскільки довгострокове невиконання зобов'язань позбавляє ресурси економічної діяльності [36].

Аналітик з управління боргом повинен зосередитися на найстаріших боргах і приділяти більше уваги великим обсягам боргу. Важливо вжити заходів для прискорення стягнення позовних вимог, зокрема:

- знайомство з фінансовим становищем клієнтів і клієнтів, вивчення можливостей підвищення їх платоспроможності в майбутньому;
- своєчасне оформлення бухгалтерських документів;
- застосування передоплати; використання вексельного методу; покращення фінансової та бухгалтерської діяльності підприємства.

Аналіз дебіторської заборгованості підприємства дає змогу оцінити суму потенційного доходу, який можна отримати у вигляді штрафу, пені, пені за простроченням боржника.

Управління дебіторською заборгованістю передбачає розробку заходів щодо зменшення або стягнення простроченої чи сумнівної заборгованості. Проте можуть використовуватися різні методи управління боргом, які можна поділити на такі групи:

- юридичні – претензійна робота, подача позову до суду;
- економічні – фінансові санкції (штраф пеня неустойка), передача в заставу майна і майнових прав, призупинення постачання продукції;
- психологічні – нагадування по телефону, по електронній пошті, використання ЗМІ чи поширення інформації серед суміжних постачальників, що загрожує боржнику втратою іміджу

- фізичні – арешт майна боржника, вироблений органами державної виконавчої служби. Важливе значення в управлінні дебіторською заборгованістю мають планування, організація, та контроль роботи з дебіторами. Правильно проведений облік та аналіз зменшує величину дебіторської заборгованості в підприємствах [37].

Висновки до розділу 2

1. Нами було досліджено теоретичні аспекти визнання дебіторської заборгованості. Відтак, дебіторську заборгованість слід визнавати як актив одночасно з виручкою від продажу товарів або послуг, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає майбутні економічні вигоди, пов'язані з дебіторською заборгованістю, і цю суму можна достовірно оцінити.
2. Дослідження та аналіз міжнародної та вітчизняної практики оцінки дебіторської заборгованості показав суттєві відмінності. Зокрема, вітчизняний метод передбачає два види оцінок: за первісною вартістю та чистою вартістю реалізації. Міжнародний метод передбачає оцінку дебіторської заборгованості з урахуванням знижок.
3. Узагальнивши практику обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «Пейпер Клауд», можна зробити висновок, що:
  - а. В цілому процес обліку на підприємстві організований добре та відповідає чинним нормативним актам і нормам.
  - б. На підприємстві високий рівень автоматизації облікових процедур, що дозволяє підвищити ефективність обліку. Підприємство використовує два програмних продукти: 1С: Підприємство 8.3 для поточного обліку та складання звітності, а також програму Медок для подачі звітності та обміну документами з контрагентами.

- с. Рівень процесу документального оформлення операцій є задовільним, грубих помилок виявлено не було, оформлення документів відповідає чинному законодавству.
4. Було виявлено ряд проблем щодо обліку дебіторської заборгованості та запропоновано шляхи їх вирішення.

РОЗДІЛ III. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Організація та методика аналізу дебіторської заборгованості

Довготривалий досвід розвитку економіки розвинутих країн обґрунтовано довів, що успішне функціонування підприємства неможливе без правильно організованої системи управління дебіторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість може суттєво впливати на обсяг і структуру грошової маси, розвиток платіжного потоку, швидкість руху коштів. Стрімке зростання дебіторської заборгованості та її частки в поточних активах підприємства може бути наслідком необачної кредитної політики щодо покупців. Крім того, це може свідчити про збільшення обсягу продажів та зниження платоспроможності дебіторів. В такому випадку підприємство може скоротити обсяги відвантаженої продукції або наданих послуг, що дасть змогу зменшити обсяг дебіторської заборгованості [41].

Тривале непогашення дебіторської заборгованості може спричинити нестачу грошових коштів, що в свою чергу здатне знизити фінансову активність підприємства. Саме тому управлінському апарату підприємств доцільно звернути увагу на проведення аналізу дебіторської заборгованості.

В Україні на сьогодні одним із важливих питань бухгалтерського обліку є не тільки постійний облік, а й аналіз дебіторської заборгованості. Результати аналізу можуть впливати на фінансовий стан, конкурентоспроможність, на об'єм і структуру грошової маси, а також на швидкість обігу грошових коштів підприємства. Правильна організація обліку та своєчасне проведення аналізу здатні зменшити суму дебіторської заборгованості підприємства. Важливе значення аналізу дебіторської заборгованості зростає в період інфляції, коли іммобілізація власних коштів стає досить не вигідною [42].

Недотримання умов договорів, невчасне виставлення претензій по заборгованостям, що виникли, призводить до стрімкого зростання дебіторської заборгованості, і, як наслідок, до поганого фінансового становища

підприємства. Адже дебіторська заборгованість – це відтермінування з господарювання підприємства обігових ресурсів або сум, які необхідно отримати підприємству від контрагентів.

Аналіз дає змогу розробити стратегію і тактику розвитку підприємства, обґрунтувати плани та управлінські дії, на його основі відбувається перевірка виконання, пошук ресурсів оптимізації якості господарювання, здійснюється оцінка результату діяльності підприємства, її підрозділів, працівників.

Як правило, дослідження дебіторської заборгованості здійснюється за такими основними напрямками:

- визначення частки дебіторської заборгованості в оборотних активах;
- оцінка складу та структури дебіторської заборгованості;
- розрахунок терміну погашення та його оборотності;
- вивчення впливу факторів на цей вид заборгованості;
- визначається частка сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості серед усієї дебіторської заборгованості;
- сума дебіторської заборгованості порівнюється з сумою боргу [43].

Перед проведенням наявної дебіторської заборгованості доцільно визначити його основні структурні компоненти, які об'єднані між собою. Зважаючи на це, було запропоновано організаційно-економічну модель аналізу дебіторської заборгованості підприємства, в якій визначено склад і структуру дебіторської заборгованості для підприємства, аналіз відхилень та тенденцій змін у статтях дебіторської заборгованості за встановлений період (табл. 3.1). Ефективність функціонування даної моделі ґрунтується на наступних принципах:

- повноти;
- достовірності;
- оперативності;
- етапності;
- динамічності;
- безперервності;

– збалансованості.

Усі принципи є важливими для ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Таблиця 3.1 – Організаційно-економічна модель аналізу дебіторської заборгованості підприємства

Мета аналізу дебіторської заборгованості (ДЗ)	Визначення повноти, своєчасності, правильності здійснення операцій підприємства з дебіторами, якості дебіторської заборгованості за підсумковими та підпоказниками, виявлення факторів, визначення причин їх зміни.			
Завдання аналізу ДЗ	<ul style="list-style-type: none"> Оцінити розмір, структуру та динаміку короткострокової дебіторської заборгованості за видами боргу. Вивчення часової структури короткострокової дебіторської заборгованості виникнення. Дослідження наявних сумнівних боргів			
Об'єкт аналізу ДЗ	Фінансовий стан підприємства; Ліквідність та платоспроможність Фінансова стійкість; Рентабельність; Ефективність діяльності			
Суб'єкт аналізу ДЗ	Бухгалтерська, фінансова, економічна служби підприємства Керівники функціональних та структурних підрозділів Власники підприємства Зовнішні користувачі інформації			
Інформаційне забезпечення	Зовнішня інформація	Внутрішня інформація	Нормативно-довідкова інформація	Облікова інформація
Система економічних показників аналізу поточної ДЗ	Абсолютні вартісні та відносні показники	Структура поточної дебіторської заборгованості, динаміка поточної дебіторської заборгованості		Наявна поточна дебіторська заборгованість
Узагальнення результатів аналізу поточної ДЗ	Систематизація інформації та фіксація результатів аналізу; Оцінка поточної дебіторської заборгованості			
Реалізація результатів аналізу ДЗ	Посилити контроль за дебіторською заборгованістю шляхом створення спеціальних підрозділів, розробки ефективних схем платежів споживачам; впровадження схем погашення боргу; зміцнення платіжної дисципліни на підприємстві, запобігання утворенню майбутньої дебіторської заборгованості; розробити та впровадити план заходів щодо реструктуризації та зв'язки дебіторської заборгованості у цій сфері			

Джерело: складено на основі [44]

Аналіз дебіторської заборгованості підприємств охоплює п'ять основних розділів, які функціонально пов'язані (рис. 3.1). Першим кроком є визначення об'єкта, мети та завдань аналізу. У цьому випадку предметом дослідження є

дебіторська заборгованість. Метою аналізу є визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення операцій підприємства з дебіторами, визначення якості дебіторської заборгованості за сукупними та субпоказниками, виявлення факторів та визначення причин їх зміни [45].

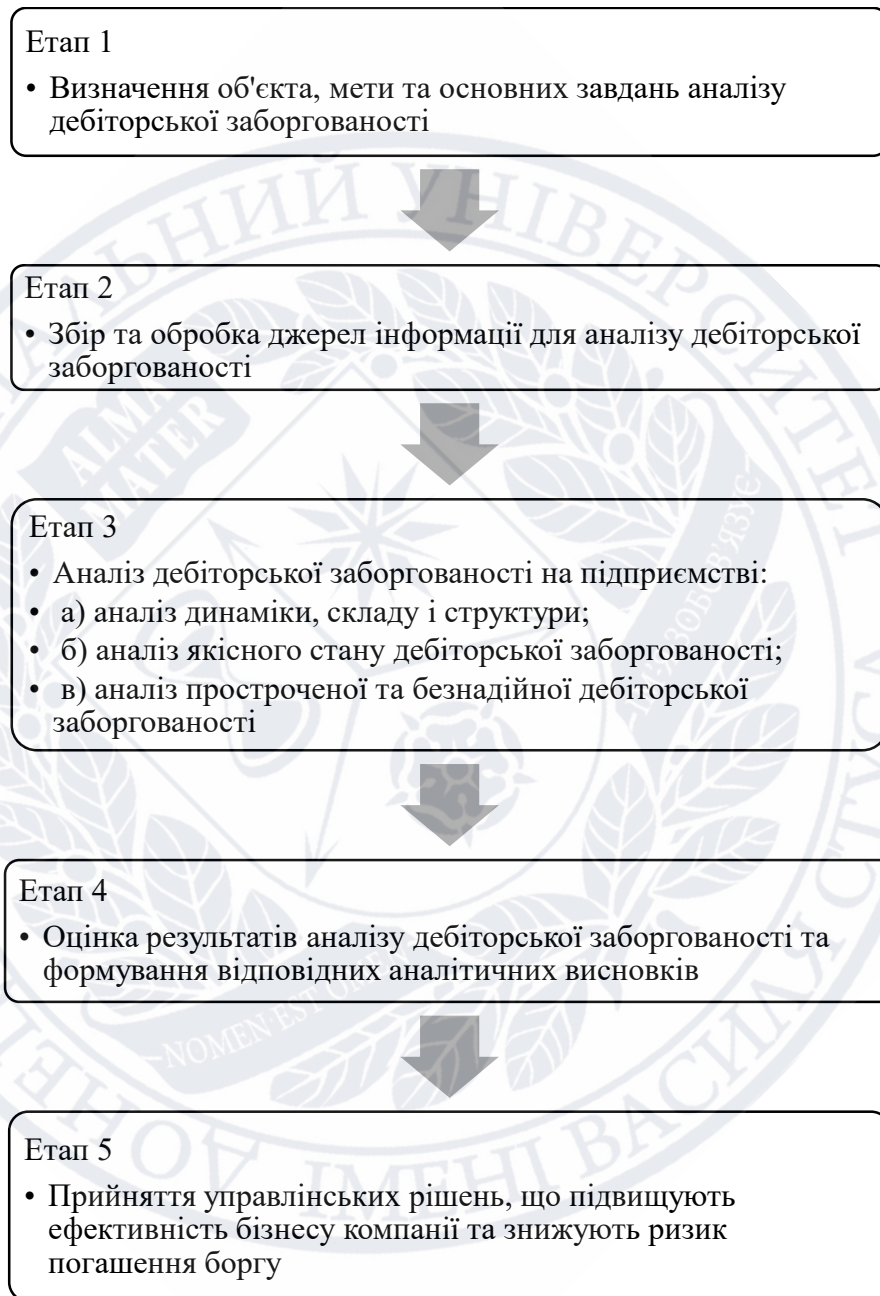

Рисунок 3.1 – Етапи комплексного аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах

На другому етапі аналізу дебіторської заборгованості підприємства збираються і опрацьовуються джерела інформації. До них відноситься

фінансова звітність підприємства, для внутрішнього аналізу можуть використовуватись аналітичні реєстри обліку.

Третій етап комплексного аналізу дебіторської заборгованості трудомістким та найбільш об'ємним, оскільки існує дуже багато методів аналізу заборгованості. Відтак, за даними бухгалтерської звітності (ф. 1, ф. 2) можна визначити цілу низку показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості.

На четвертому етапі аналізу дебіторської заборгованості систематизуються та узагальнюються результати досліджень та формуються висновки щодо поточного стану дебіторської заборгованості на підприємстві.

На завершальному етапі варто прийняти управлінські рішення, які б сприяли підвищенню ефективності господарської діяльності підприємства і зниженню ризику неповернення боргів. Під час прийняття рішень щодо управління дебіторською заборгованістю потрібно враховувати всі чинники та причини, які впливають на виникнення такої заборгованості. Аналіз дебіторської заборгованості слід виконувати в певному порядку і починати з горизонтального та вертикального аналізу, що показує вагу компонентів дебіторської заборгованості та частку дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів та структурі балансу.

Скорочення обсягів дебіторської заборгованості не слід оцінювати односторонньо – як позитивний чи негативний момент у діяльності підприємства, тому що досягти даного явища можна різними шляхами. У першому випадку зменшення розміру дебіторської заборгованості відбувається за рахунок скорочення періоду погашення (збільшення оборотності дебіторської заборгованості) [46].

Іншим випадком, який свідчить про негаразди у фінансово-господарській діяльності суб'єкта господарювання, є скорочення розміру дебіторської заборгованості у зв'язку із зменшенням обсягів реалізованої продукції. Збільшення ж частки дебіторської заборгованості у оборотних активах підприємства може свідчити про ведення підприємством неефективної

кредитної політики стосовно покупців та замовників; зростання обсягів реалізованої продукції; банкрутство та неплатоспроможність дебіторів.

Зростання або скорочення обсягів дебіторської заборгованості неможливо однозначно трактувати позитивною або негативною тенденцією в діяльності підприємства без його попереднього детального економічного аналізу. Деякі підприємства відмовляються від агресивного повернення боргів, оскільки розраховують на подальшу співпрацю. Однак в умовах кризи такий підхід ризикований, оскільки контрагенти змушені вибирати, які зі своїх платіжних зобов'язань виконувати в першу чергу, а які – відкласти. У разі несумлінного дотримання розрахункової дисципліни виникає ситуація зростання дебіторської заборгованості у значних розмірах, що в подальшому призводить до незадовільного фінансового стану підприємства. Підвищення ефективності кредитної політики підприємства доцільно розглядати у контексті операцій з дебіторською заборгованістю. Крім того, пошук компромісу між отриманням ризиків та прибутків в майбутньому завжди є актуальним завданням, що вирішується сучасними управлінцями, оскільки продаж в кредит веде не лише до збільшення обсягів реалізації, а й до додаткових витрат.

На практиці прийняття необґрунтованих управлінських рішень без врахування впливу обраної кредитної політики на майбутні фінансові результати призводить до існування низки проблем, таких як: безнадійна дебіторська заборгованість як результат неповернення товарного кредиту; адміністративні витрати, пов'язані з кредитуванням; втрачені можливості.

У процесі аналізу потрібно вивчати перш за все динаміку дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання. Проаналізуємо дебіторську та кредиторську заборгованість ТОВ «Пейпер Клауд» за період з 2018 по 2020 рр. Джерелом даних для проведення аналізу є фінансова звітність підприємства за 2018 рік (Додаток В), 2019 рік (Додаток Г), 2020 рік (Додаток Д).

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «Пейпер Клауд» за 2018-2020 роки (табл. 3.2) засвідчив значні зміни, а саме значне зростання

розміру дебіторської заборгованості у 2019 та 2020 роках. Величина дебіторської заборгованості за аналізований період зросла майже втричі.

Таблиця 3.2 – Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «Пейпер Клауд» за 2018-2020 рр.

Показники	Роки			Абсолютне відхилення 2020 до 2018	Темп зростання 2020 до 2018, %
	2018	2019	2020		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, тис. грн	149,2	394,0	543,3	+394,1	364,14
Інша поточна дебіторська Заборгованість, тис. грн	8,5	177,5	37,0	+28,5	435,29
Усього	157,7	571,5	580,3	+422,6	367,98

Особливу увагу в процесі аналізу дебіторської заборгованості слід приділити аналізу її структури (табл. 3.3). Відтак, доцільно звернути особливу увагу на статтю «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги», яка має найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості. Питома вага дебіторської заборгованості показує, яка частина оборотних засобів підприємства зосереджена в розрахунках.

Аналіз структури дебіторської заборгованості ТОВ «Пейпер Клауд» у 2018-2020 рр. показав, що 2019 році питома вага дебіторської заборгованості за продукцію зменшилась, що може свідчити про її погашення. У 2020 році цей показник знову зріс. Причиною цьому може бути кілька факторів – розширенням діяльності та збільшенням кількості замовників послуг, а також ймовірним зменшенням платоспроможності покупців внаслідок карантинних обмежень через COVID-2019. Основною масою клієнтів підприємства є саме малі підприємства, які від даних подій постраждали найбільше.

Таблиця 3.3 – Аналіз структури дебіторської заборгованості ТОВ «Пейпер Клауд» за 2018-2020 рр.

Показники	Питома вага у розрізі заборгованості, %			Зміна структури	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2019 р. до 2018 р.	2020 р. до 2019 р.
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	94,6	68,9	93,6	-25,7	+24,7
Резерв сумнівних боргів	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	5,4	31,1	6,4	+25,7	-24,7
Усього	100	100	100	-	-

Для ефективного управління діяльністю підприємства доцільно проводити не лише кількісний аналіз показників, але і якісний аналіз.

Основне завдання якісного аналізу – це виявлення тих видів продукції, за якими виникає найбільша дебіторська заборгованість та основних видів продукції, за якими заборгованість виникає найчастіше.

Систему показників для оцінки стану та якості дебіторської заборгованості наведено у таблиці 3.4. Аналіз розрахунків на основі даних коефіцієнтів допоможе проаналізувати стан дебіторської заборгованості підприємства за обраний період і також дасть можливість визначити основні завдання політики управління дебіторською заборгованістю.

Використовуючи систему коефіцієнтів, що подано у таблиці 3.4, доцільно провести якісний аналіз дебіторської заборгованості. Рекомендовано аналізувати прострочену та безнадійну дебіторську заборгованість підприємства. Визначити види продукції за якими виникає найбільша дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Це дає можливість визначити найбільш вигідних клієнтів підприємства.

Таблиця 3.4 – Система показників для проведення якісного аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

Показник	Одиниця виміру	Формула розрахунку	Умовні позначення	Економічний зміст
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кодз)	кількість оборотів, швидкість обороту, (рази)	$\text{Кодз} = \frac{\text{ЧДр}}{\text{Дз}}$	ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції; Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період)	Наведений показник визначає ефективність кредитного контролю. Він показує, скільки разів впродовж періоду, що аналізується, обсяги надходжень від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок дебіторів. Показує розширення, або зниження комерційного кредиту наданого підприємства.
Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (Тпдз)	Кількість днів	$\text{Тпдз} = \frac{\text{Т}}{\text{Кодз}}$	Т – звітний період у днях (360,90,30); Кодз – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.	Так розраховується середня кількість днів, яких компанії потрібно щоб отримати оплату за роботи (послуги). Чим довше термін погашення, тим вище ризик неповернення боргу.
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів (ПВдз)	%	$\text{ПВдз} = \frac{\text{Дз}}{\text{ОА}} * 100\%$	Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період); ОА – оборотні активи (середні за аналізований період)	Показує питому вагу діяльності дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів. Чим вищий цей показник, тим менш мобільна структура майна підприємства.

Дані для розрахунку показників та їх аналіз наведено в таблиці 3.5.

Відтак, протягом аналізованого періоду на ТОВ «Пейпер Клауд» спостерігається збільшення чистого доходу від реалізації на 3417,6 тис. грн, що в свою чергу спричинило зростання показника оборотності на 114,3%. Тривалість періоду погашення з кожним роком зменшувалась. Це є позитивним фактором, оскільки свідчить про зменшення ризиків неповернення заборгованості та про те, що дебіторська заборгованість швидше погашається.

Крім того, спостерігається незначне зростання питомої ваги дебіторської заборгованості у структурі необоротних активів підприємства, що свідчить про більшу мобільність структури майна підприємства.

Таблиця 3.5 – Якісний аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «Пейпер Клауд» за 2018-2020 рр.

Показник	Роки			Абсолютне відхилення, тис. грн	Відносне відхилення, %
	2018	2019	2020		
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	496,5	3491,2	3914,1	+3417,6	+688,34
Дебіторська заборгованість, тис. грн	157,7	571,5	580,3	+422,6	+267,98
Оборотні активи, тис. грн	217,2	636,5	737,5	+520,3	+339,55
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	3,15	6,1	6,75	3,6	+114,3
Тривалість періоду погашення, дні	114,3	59	53,6	-60,7	-53,1
Питома вага в загальному обсязі оборотних активів	72,6	89,8	78,7	+6,1	+8,4

Зростання дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах може бути наслідком таких обставин:

- неефективна кредитна політику підприємства щодо покупців;
- збільшення обсягів реалізації;
- неплатоспроможність частини покупців.

Таким чином, проводячи аналіз дебіторської заборгованості, потрібно визначити причини виникнення кожного виду заборгованості, враховуючи специфіку діяльності підприємств, сезонність їх роботи, конкретну виробничу ситуацію на підприємстві тощо. Правильна організація і методика аналізу дебіторської заборгованості підприємства дає змогу приймати ефективні управлінські рішення щодо повернення боргів та дозволяє прогнозувати надходження коштів [47].

3.2. Аналітичні процедури як один із методів аудиту дебіторської заборгованості

Аудит дебіторської заборгованості дає змогу визначити її достовірне відображення у фінансовій звітності. Також він здатен сприяти підвищенню якості зібраної інформації, прозорості та достовірності даних щодо операцій з реалізації товарів, робіт та послуг.

Для якісного аудиту дебіторської заборгованості необхідно правильно провести його планування, обрати стратегію та скласти детальний план та програму аудиту. Крім цього, доцільно розробити класифікатор можливих порушень і помилок, ймовірність виникнення яких на конкретному підприємстві є значною.

Відтак, до програми аудиту дебіторської заборгованості включаються наступні питання:

- перевірка критеріїв оцінки та визнання дебіторської заборгованості;
- нарахування резерву сумнівної дебіторської заборгованості згідно з обліковою політикою;
- перевірка правильності відображення дебіторської заборгованості від реалізації продукції (робіт, послуг, товарів);
- перевірка відповідності та дзеркальне відображення операцій з розрахунку дебіторської заборгованості;
- відображення результатів операцій з дебіторською заборгованістю в облікових записах і формах звітності та ін. [48].

У разі якщо перевірка проводиться в комп'ютерних умовах, аудитор має також з'ясувати питання щодо технічного, програмного і математичного забезпечення комп'ютерів, а також системи обробки інформації. Аудитор може погодити з керівництвом перспективу залучення незалежного експерта з метою дослідження комп'ютерної системи підприємства і способів перевірки з використанням системи комп'ютерної обробки даних.

Одним із шляхів забезпечення ефективного виконання аудиту є оцінка системи внутрішнього контролю. Для оцінки системи внутрішнього контролю аудитор приводить тестування. При оцінці системи внутрішнього контролю аудитор повинен перевірити: наявність документів з обліку рухомого складу, порядок документального оформлення, графіки документообігу, реєстри аналітичного та синтетичного обліку рухомого складу, проведення інвентаризації транспортних засобів. Оцінивши систему внутрішнього контролю, аудитор має визначитися з аудиторськими процедурами.

Аудиторська процедура – це встановлений порядок і сукупність дій аудитора, що дає можливість аудитору одержати необхідні аудиторські докази на певній ділянці аудиту.

Вибір аудитором процедур перевірки є предметом його професійного судження, яке базується на вимогах міжнародних стандартів аудиту. Міжнародні стандарти аудиту надають рекомендації застосування тих чи інших аудиторських процедур на певних стадіях аудиторської перевірки.

Відповідно до МСА 500 «Аудиторські докази», при збиранні аудиторських доказів в ході аудиту дебіторської заборгованості аудитори можуть використовувати наступні процедури:

- інспектування;
- спостереження;
- запит;
- повторне виконання;
- повторне обчислення;
- зовнішнє підтвердження;
- аналітичні процедури.

Усі результати проведених аудиторських процедур мають бути відображені в робочих документах аудитора. Це пояснення та заяви працівників про контроль дебіторської заборгованості; копії первинних документів про господарські операції за розрахунками з дебіторами; акти, довідки;

інвентаризаційні описи; реєстри бухгалтерського обліку; бухгалтерська звітність, позови.

Перелік аудиторських робочих документів, що додаються до аудиторських висновків, визначається аудитором, який проводить аудит. Головна вимога до цієї неї – її переконливість і вагомість при доказі висновків і пропозицій, що випливають з матеріалів перевірки. Робочі документи повинні бути повними та детальними, щоб досвідчений аудитор міг отримати уявлення про аудит, переглянувши їх.

Після перевірки стану дебіторської заборгованості щодо якісних аспектів фінансової звітності (наявність, права та обов'язки, наявність, повнота, оцінка, оцінка, подання та розкриття інформації) аудитор повинен виконати аналітичні процедури.

Мета проведення аналітичних процедур дебіторської заборгованості має ґрунтуватися на потребах користувачів облікової інформації. Методологія проведення аналітичних процедур та їх результати повинні розкривати зв'язок між інформацією про стан дебіторської заборгованості за звітний період, загальним напрямком зміни суми дебіторської заборгованості та ефективністю управлінських рішень, що дають змогу користувачам оцінити результати діяльності суб'єкта господарювання та прогнозувати свої рішення на майбутні періоди.

Основними показниками аналітичних процедур є оборотність дебіторської заборгованості; період погашення дебіторської заборгованості; середній період інкасації дебіторської заборгованості; коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості; частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів; ефект, отриманий від інвестування засобів у дебіторську заборгованість по розрахунках з покупцями та замовниками; коефіцієнт ефективності інвестування засобів в дебіторську заборгованість; якість дебіторської заборгованості.

Порівняння показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості, дає змогу визначити основні цілі політики управління дебіторською заборгованістю.

Використання аналітичних процедур регламентує Міжнародний стандарт аудиту № 520 «Аналітичні процедури». Відповідно до МСА 520 сутність аналітичних процедур полягає в аналізі важливих відносних показників і порівнянь, включно з подальшим дослідженням відхилень та взаємозв'язків, які суперечать іншій інформації стосовно справи або мають відхилення від очікуваних величин. У контрольному процесі як у цілому, так і контролі поточної дебіторської заборгованості застосування аналітичних процедур дозволяє знайти вузькі місця та підвищити його ефективність, і визначити ділянки, які потребують контролю. Проведення аналітичних процедур дає аудитору значний обсяг необхідної інформації, але в той же час вимагає значно менших витрат, ніж детальне тестування.

Методи аналітичних процедур такі:

- визначення інформаційної бази;
- визначення аналітичних методів;
- проведення аналітичних процедур;
- оцінка результатів.

Необхідно відмітити, що мета проведення аналітичних процедур поточної дебіторської заборгованості повинна базуватися на потребах користувачів облікової інформації. Аналітичні показники поточної дебіторської заборгованості аналізуються в розрізі аналізу інших об'єктів. Варто зазначити, що поточна дебіторська заборгованість вимагає особливої уваги користувачів інформації. Методологія проведення аналітичних процедур та їх результати повинні розкривати взаємозв'язок між інформацією про стан дебіторської заборгованості за звітний період, загальним напрямком зміни суми дебіторської заборгованості, ефективністю управлінських рішень, що надає змогу користувачам оцінити результати діяльності суб'єкта господарювання та спрогнозувати свої рішення на майбутній період [49].

При проведенні аналітичних процедур на всіх етапах контролю використовують різні інформаційні джерела, які дозволяють отримувати докази різного ступеня надійності, проте основними джерелами інформації залишається фінансова звітність, примітки до неї, а також дані синтетичного та аналітичного обліку.

Результати проведення аналітичних процедур фіксуються у робочих документах, в яких повинна наводитись інформація про поточну дебіторську заборгованість конкретного підприємства, розкриватись інформація за окремими ознаками класифікації поточної дебіторської заборгованості, окремими її групами, а також здійснюються розрахунки щодо поточної дебіторської заборгованості та впливу її розмірів на показники діяльності та фінансовий стан підприємства. Результати проведення аналітичних процедур найкраще презентуються за допомогою різних видів аналітичних таблиць, схем, діаграм, у яких відображається інформація про динаміку, структуру поточної дебіторської заборгованості та її стан на дату проведення контролю. Надалі показники, які характеризують стан дебіторської заборгованості за результатами проведених аналітичних процедур, використовуються менеджерами різних рівнів управління для визначення основних завдань політики управління дебіторською заборгованістю, яка є складовою управління підприємством в цілому.

На завершальному етапі відбувається узагальнення результатів аудиторської перевірки з метою формування аудиторського звіту та підготовки відповідного виду аудиторського висновку, в якому вказуються виявленні недоліки, їх причини та запропоновані шляхи їх вирішення.

На цьому етапі аудитор користується аналітичними процедурами. Зокрема, аудитор робить:

- аналітичний огляд аудиторської документації за результатами оцінювання дебіторської заборгованості;
- аналіз подій після дати балансу;
- узагальнений аналіз відхилень та їх причин;

- аналіз обґрунтованості сформованих висновків;
- формування підсумкової документації.

Аналітичні процедури використовуються:

- а) як процедури оцінки ризиків для отримання розуміння суб'єкта господарювання та його середовища;
- б) як процедури по суті, де їх застосування може бути результативнішим або ефективнішим, ніж детальні перевірки, щоб зменшити ризик суттєвого викривлення суми та термінів позовів;
- в) для загального огляду фінансових звітів наприкінці аудиту [49].

3.3. Напрями вирішення проблем аналізу дебіторської заборгованості підприємства для цілей управління

Аналіз та оцінка дебіторської заборгованості в системі корпоративного управління включає зовнішній та внутрішній аналіз, визначення можливостей, ризиків та загроз, інвентаризацію ресурсів та строків, необхідних для досягнення цілей, визначення середнього розміру та питомої ваги фінансових активів у системі корпоративного управління. форма дебіторської заборгованості. розбивка та оцінка дебіторської заборгованості за загальними видами та строками погашення в загальних активах підприємства. Це дозволяє методам і процедурам оперативного аналізу задовольнити інформаційні потреби бухгалтерського персоналу щодо його структурних елементів і визначити суму заборгованості, вилученої з бізнесу різними боржниками для цілей управління та контролю. Важливою умовою розвитку бухгалтерського обліку є впровадження комп'ютеризованої форми обліку. Застосування обчислювальної техніки вносить суттєві зміни в організацію бухгалтерського обліку, з допоміжної обчислювальної техніки вона стає визначальним фактором організації бухгалтерського обліку. Використання комп'ютерів дозволило б автоматизувати робоче місце бухгалтерії та вивести процес обліку господарських операцій на якісно новий рівень. Бухгалтер працював би на

комп'ютері в інтерактивному режимі, використовуючи зворотний зв'язок для обробки даних та отримання відповідних вихідних документів.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан суб'єктів господарювання є фінансова звітність, яка ґрунтується на узагальнених даних фінансового обліку. Облікова інформація про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності розкриває стан розрахунків з контрагентами, виступає засобом для проведення фінансового й економічного аналізу та оцінки показників діяльності підприємства. Тому внутрішній контроль дебіторської заборгованості на підприємстві є тим засобом, що може визначити її достовірне відображення у фінансовій звітності, сприяти підвищенню якості зібраної інформації, прозорості та достовірності даних щодо розрахункових операцій, пов'язаних з реалізацією готової продукції, товарів робіт та послуг. Не дивлячись на всі його переваги, внутрішній контроль дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах є нерозвинутим. Проблемами його є відсутність на підприємстві особи чи відділу, обов'язком якого було б здійснення внутрішнього контролю, проведення внутрішнього аудиту за системою обліку, зокрема, і дебіторською заборгованістю. Необхідність створення відділу внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства є очевидною, проте достовірно оцінити економічну ефективність його діяльності досить проблематично. Бухгалтерами не регулярно здійснюється аналіз дебіторської заборгованості. Хоча аналіз є ефективним засобом контролю, значення аналізу дебіторської заборгованості особливо збільшується в період інфляції, коли іммобілізація власних коштів стає дуже не вигідною. Тобто потрібно проводити постійний моніторинг заборгованості, своєчасно висувати претензії щодо виникнення боргів та попереджувати їх виникнення у майбутньому [50].

Під час дослідження виявлено основні проблеми обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «Пейпер Клауд», а саме:

- Відсутність чіткої інформації про строки погашення боргів;

- не розроблено положення та методика роботи з простроченою дебіторською заборгованості;
- недостатні, а іноді й неповні дані про збільшення витрат, пов'язаних із збільшенням дебіторської заборгованості;
- не оцінюється фінансовий стан боржників та ефективність відстрочення платежів.

Дослідження показало, що облік дебіторської заборгованості на підприємстві потребує ретельної уваги та розробки індивідуальних підходів до кожного дебітора. Недотримання умов договорів, несвоєчасне доведення претензій по заборгованостям, які виникли призводять до великого зростання дебіторської заборгованості, а як наслідок до складного фінансового стану підприємства. Тому саме ефективне управління дебіторською заборгованістю належить до переліку умов успішної діяльності будь-якого підприємства та збільшення його фінансових можливостей.

За даними проведеного аналізу ТОВ «Пейпер Клауд» варто переглянути політику управління дебіторською заборгованістю, зробити звірку контрагентів та звернути увагу на значення показників якісного аналізу дебіторської заборгованості, оскільки дебітори відволікають фінансові ресурси і це може призвести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів.

Для ефективної діяльності підприємства необхідно організувати належний облік та аналіз дебіторської заборгованості, що є запорукою отримання правдивої та об'єктивної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Сучасні науковці пропонують різні методики вирішення значної кількості організаційних та методичних проблем обліку на основі механізмів автоматизації економічних процесів. Використання засобів автоматизації може практично повністю вирішити проблему точності та ефективності інформації.

Проте автоматизована інформаційна система ефективна лише в тому випадку, якщо вона орієнтована на користувача, а після її впровадження ефективність та якість управлінських рішень зростає.

В Україні використовується ряд програм для автоматизації обліку, але більшість компаній ведуть облік за програмою «1С:Підприємство». Ця програма є однією з версій, яка забезпечує вирішення багатьох проблем бухгалтерії компанії, в тому числі з видачі первинних квитанцій. Впровадження автоматизованої системи обліку дозволить не тільки спростити облік і звітність, але й покращити систему контролю за динамікою бізнесу, своєчасністю операцій, покращити та зменшити ризики управління.

Підсистема «Бухгалтерія», яка оперує такими поняттями, як «Розрахунки з контрагентами» («Постачальники», «Дебіторська заборгованість», «Клієнти»), представляє найбільший інтерес з точки зору відображення при розрахунках за дебіторською заборгованістю. Ця підсистема дозволяє вести зведений облік безпосередньо на підставі первинних документів без попереднього їх накопичення та узагальнення та вирішувати всі задачі, які стоять перед бухгалтером підприємства, як наприклад:

1. Виникнення заборгованості – оформляється актом про надання послуг, видатковою накладною, авансовим звітом тощо.
2. Виникнення податкового зобов'язання – формування податкової накладної та її реєстрація в Єдиному реєстрі податкових накладних здійснюється за допомогою інтеграції з іншими програмними продуктами.
3. Погашення зобов'язання – на основі виписки банку бухгалтер за допомогою платіжних доручень чи касових документів в програмі формує операції, які відображають факт погашення заборгованості дебіторами підприємства.
4. Інвентаризація розрахунків з дебіторами оформляється актом звірки взаєморозрахунків.

5. Коригування боргу – за допомогою цього документу бухгалтер може здійснити проведення взаємозаліку, списання безнадійної заборгованості, зміну та перенесення заборгованості.

6. Формування облікових регістрів – обліковими регістрами виступають облікові відомості за синтетичними рахунками та аналітичними рахунками щодо дебіторської заборгованості; за товарно-матеріальними цінностями; за коштами; за взаєморозрахунками з дебіторами тощо.

Використання засобів автоматизації дозволяє майже повністю виключити помилки при передачі даних між записами та скоротити час, який витрачається на створення різних облікових документів, оскільки автоматизований облік зазвичай є лише одним записом, усі інші створюються автоматично. В автоматизованих системах обліку облік дебіторської заборгованості залежить від рівня автоматизації обліку, наявності автоматизованих методів обліку, ступеня доступності облікових даних, складності обробки інформації. Програма «1С:Підприємство» дозволяє налаштувати розгалужену систему аналітичних рахунків для обліку поточних зобов'язань, укладення господарських операцій, отримання та погашення різних видів заборгованості перед постачальниками, замовниками та соціальними фондами на основі шаблонів і документів. Програма автоматизує рахунки з контрагентами та підзвітними особами, створюючи умови для оперативного аналізу та відстеження корпоративної дебіторської заборгованості.

Автоматизація обліку дебіторської заборгованості забезпечить збір та обробку інформації, необхідної для оптимізації управління нею. У той же час автоматизація висуває нові вимоги до первинної інформації. Різноманітні форми подання такої інформації до бухгалтерії дозволяють вести зведений облік безпосередньо на підставі первинних документів, без попереднього накопичення та узагальнення. В умовах автоматизованої обробки інформації мета бухгалтерського обліку змінюється і стає невід'ємною частиною системи корпоративного управління. Практична реалізація автоматизованих інтегрованих систем обліку, контролю та аудиту, а також розподілених систем

обробки даних дозволить комплексно вирішити не лише бухгалтерські, а й контрольні, аналізові та аудиторські проблеми. За допомогою таких систем можна оцінити поточний стан компанії, а також прогнозувати та моделювати управлінські рішення. Основними принципами комп'ютеризованої форми бухгалтерського обліку, що впливають на ефективність бухгалтера-аналітика при розрахунках з дебіторами, є:

1. Накопичення та повторне використання облікових даних.
2. Один синтетичний рахунок - багато аналітичних рахунків.
3. Автоматичне отримання інформації про відхилення від встановлених нормативів.
4. Автоматичне формування всіх облікових записів і форм звітності на основі даних, що відображаються в системі обліку.

Таким чином, автоматизація дебіторської заборгованості є ефективним засобом посилення ринкової конкуренції. Торговельна дебіторська заборгованість має значну частку оборотних активів і впливає на фінансове становище підприємства. Аналіз показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості попереднього періоду, дозволяє визначити основні цілі політики управління пасивами. Взагалі питання боргу є особливо важливим на даному етапі розвитку ринкової кон'юнктури. Заборгованість, як дебіторська, так і пасивна, є негативним фактором у роботі суб'єктів господарювання [51].

Висновки до розділу 3

1. Було доведено важливість проведення аналізу дебіторської заборгованості для прийняття ефективних управлінських рішень в сучасних умовах. Адже налагоджений облік та своєчасно проведений аналіз дебіторської заборгованості дозволяють зменшити суму дебіторської заборгованості на підприємстві.

2. Було досліджено організаційні аспекти аналізу та наведено організаційно-економічну модель аналізу дебіторської заборгованості, виокремлено основні етапи його проведення.

3. Було проведено економічний аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «Пейпер Клауд» за період з 2018 по 2020 рр. За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що величина дебіторської заборгованості за аналізований період збільшилась, але при цьому період погашення заборгованості зменшився. Причиною цього можуть бути збільшення кількості покупців послуг та, ймовірно, неплатоспроможність деяких з них. Тому для підвищення ефективності діяльності підприємства буде доцільно ввести ряд заходів щодо скорочення або стягнення простроченої чи сумнівної дебіторської заборгованості, для цього було б доцільно визначити правильну класифікацію дебіторської заборгованості.

4. Здійснюючи аналіз, важливо встановлювати причину виникнення кожного виду заборгованості.

ВИСНОВКИ

Таким чином, облік дебіторської заборгованості є одним з найважливіших об'єктів бухгалтерського обліку, оскільки на основі його даних керівництво підприємства може приймати ефективні управлінські рішення.

В результаті ознайомлення з нормативними документами у сфері обліку дебіторської заборгованості, економічної літератури щодо питань його удосконалення та діючої практики обліку на ТОВ «Пейпер Клауд» можна зробити наступні висновки.

В Україні основні аспекти обліку дебіторської заборгованості регулюються окремим стандартом НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Міжнародна є практика обліку окремого стандарту не надає. Оцінка, визнання та методи обліку дебіторської заборгованості визначаються в МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Згідно цих стандартів дебіторська заборгованість визнається фінансовим інструментом.

Важливе значення для ефективного управління дебіторською заборгованістю на підприємстві є її класифікація. На основі наведеного дослідження можна зробити висновки, що класифікація дебіторської заборгованості є різноплановою та відповідає інформаційним потребам користувачів. Розглянуті підходи до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками дають змогу вирішити проблему узагальнення інформації щодо розрахунків з дебіторами.

Крім того, підприємствами застосовуються різні підходи щодо оцінки дебіторської заборгованості. Згідно національних стандартів вона оцінюється за первісною вартістю (в момент визнання) та за чистою вартістю реалізації (на дату балансу). Згідно міжнародних стандартів метод оцінки поточної дебіторської заборгованості залежить від варіанту подання знижок.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи було обрано аутсорсингову бухгалтерську компанію ТОВ «Пейпер Клауд», що надає послуги ведення поточного обліку та складання фінансової звітності. Основною масою дебіторів компанії є малі підприємства.

Організація аналітичного та синтетичного обліку підприємства вимагає обрання форми обліку, яка була б зручною для використання на певному підприємстві. На обраному підприємстві використовується автоматизована форма обліку. Для обліку використовуються такі програмні продукти, як «1С:Бухгалтерія» та Medoc. Використання даних програмних продуктів дозволяє оптимізувати поточний облік та документообіг на підприємстві.

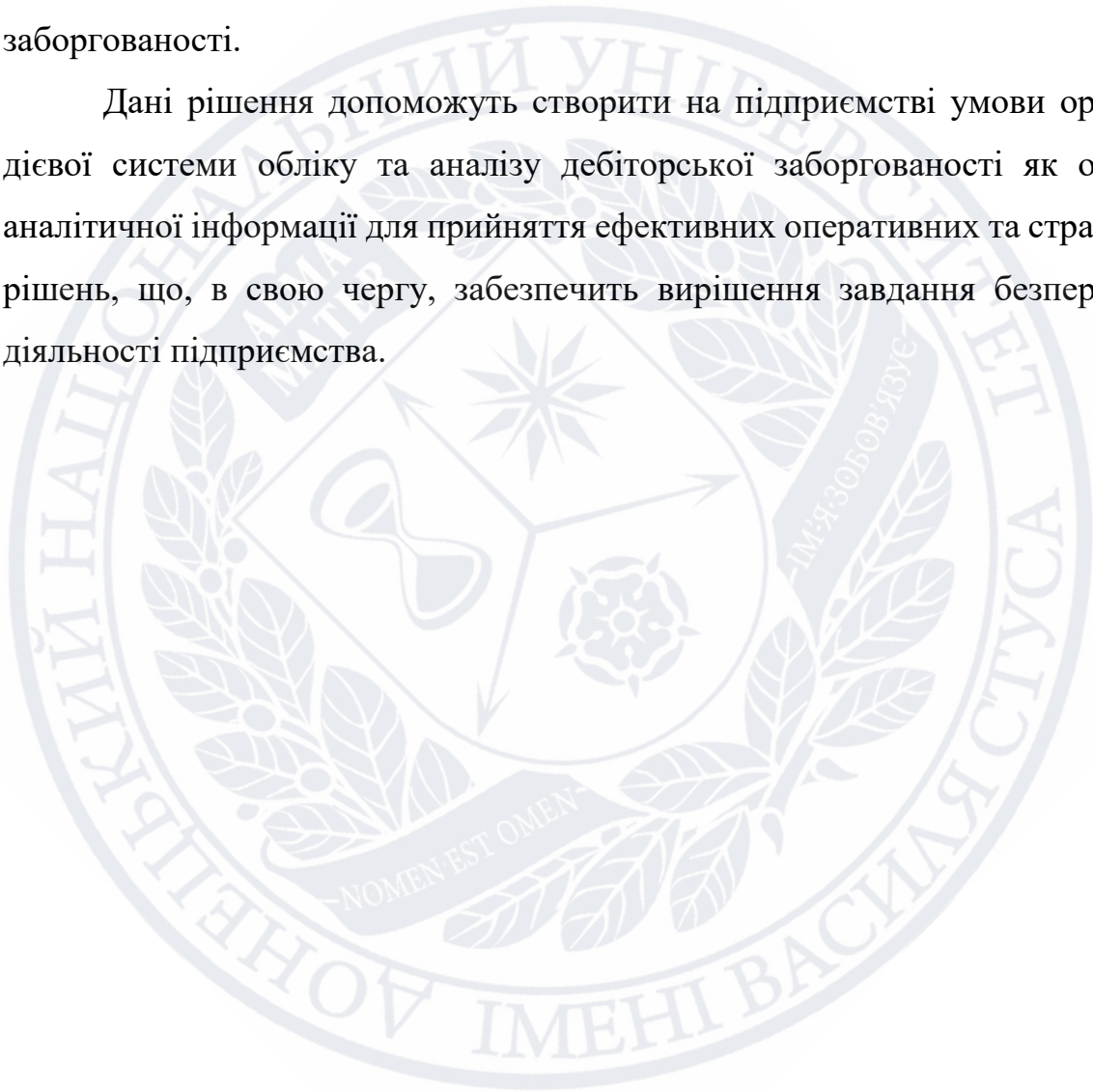
Для обліку дебіторської заборгованості підприємство використовує такі первинні документи як рахунок-фактура та акт виконаних робіт та наданих послуг. Регламентованої форми даних документів законодавством та стандартами не передбачається, тому підприємства можуть самостійно обирати їх шаблони, проте при цьому в документі обов'язково повинні зазначатися обов'язкові реквізити первинних документів.

Було обгрунтовано важливість проведення аналізу дебіторської заборгованості. Він здатен показати, який вплив на ефективність діяльності підприємства вона здійснює, розробити заходи щодо оптимізації величини і частки дебіторської заборгованості в обігових активах підприємства. За даними фінансової звітності було проведено економічний аналіз показників дебіторської заборгованості на підприємстві, який показав зростання обсягу дебіторської заборгованості за період з 2018-2020 рр., що було спричинено розширенням клієнтської бази зі складу суб'єктів малого бізнесу для допомоги ведення поточного обліку та складання фінансової звітності, а також зниженням платоспроможності деяких підприємств внаслідок карантинних обмежень.

Тому для вирішення вище перелічених проблем було запропоновано ряд рішень, зокрема:

- своєчасне проведення аналізу дебіторської заборгованості для визначення її структури та строків погашення;
- впровадження ефективної системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві та проведення регулярних інвентаризацій даного об'єкту обліку з метою уникнення ризиків непогашення;
- створення резерву сумнівних боргів для покриття безнадійної заборгованості.

Дані рішення допоможуть створити на підприємстві умови організації дієвої системи обліку та аналізу дебіторської заборгованості як обліково-аналітичної інформації для прийняття ефективних оперативних та стратегічних рішень, що, в свою чергу, забезпечить вирішення завдання безперервності діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Наказ Міністерства Фінансів України від 08.10.1999 р. № 237, зі змінами і доповненнями 2021 р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 13.11.2021).
2. Гамова О.В., Козачок І.А. Особливості визнання організації обліку та контролю дебіторської заборгованості у бюджетній установі. *Економіка та держава*. 2017. №1/2017. С. 59-64.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015#Text (дата звернення: 13.11.2021).
4. Гнатенко Є.П., Горячковська О.С. Нормативно-правові засади обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками. *Молодий вчений*. 2016. № 10 (37). С. 351-354.
5. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-07_ukr_2016.doc.pdf (дата звернення: 13.11.2021).
6. Бондарчук Н.В., Васильєва Л.М. Теоретико-методичні основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 16(1). С. 135–138.
7. Яременко Л.М. Особливості обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах *Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів*. 2016. № 29/2. С. 343-347.

8. Граковський Ю. Дебіторська заборгованість: особливості обліку. Вісник. Офіційно про податки. 2016. № 20 (878). URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/9795> (дата звернення: 13.04.2020).
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page> (дата звернення 13.11.2021).
10. Податковий кодекс України: Закон України №2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17> (дата звернення 13.11.2021).
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001. №5599. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 29.09.2020.
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства Фінансів України від 07.02.2013 №73. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 31.05.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 02.04.2021)
13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 Дохід: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999р. №290. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 29.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999р. №318. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 29.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
15. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства

- фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text> (дата звернення: 10.04.2021).
16. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Міністерство фінансів України від 09.12.2002. № 1012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 10.04.2021).
  17. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18.
  18. Катерина Проскура. Облікова політика підприємства. *Вісник. Офіційно про податки*. 2017. №48. URL <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006669-oblikova-politika-pidpriyemstva-1>
  19. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 Об'єднання підприємств: Наказ Міністерства фінансів України від 07.07.1999р. №290. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України*. Дата оновлення: 29.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
  20. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці господарювання *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №18. С. 36-39.
  21. Жидєєва Л.І. Створення резерву сумнівних боргів: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. № 4. 2017.
  22. Фесун І.Ю. Податково-бухгалтерські наслідки знецінення дебіторської заборгованості. *Інфраструктура ринку*. 2018. №20. С. 282-289.
  23. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 № 193. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України*. Дата оновлення: 29.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text>

- 24.Хукаленко М.В. Вплив визнання поточної дебіторської заборгованості на податкове навантаження підприємства. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасні концепції розвитку. Зб. матеріалів VI Всеукраїнської науковопрактичної студентської конференції*. 2020. С. 114-116.
- 25.Візіренко С.В., Мансурова А.Д. Організація та методика внутрішнього контролю забезпечення виконання договірних зобов'язань. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 3. С.162-169.
- 26.Агеєнко І. В., Ткаченко О. В. Теоретико-методичні аспекти внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2017. № 2. С. 38-47.
- 27.Іваськевич М. В. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. *Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни : матеріали 29-ї студентської науково-теоретичної конференції, м. Миколаїв, 22-24 березня 2017 р.* 2017. С. 276-277.
- 28.Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України*. Дата оновлення: 17.07.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 04.04.2021).
- 29.Білозерцев В.С., Худякова О.С. Методика обліку та аудиту розрахунків з контрагентами на підприємстві. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 73-77.
- 30.Алієв Т. Звірка розрахунків заборгованості. Погашення заборгованості. *Збірник систематизованого законодавства «Бізнес бухгалтерія»*. 2016. № 11. С. 16-23.
- 31.Якимашенко В. Операції із сумнівною та безнадійною заборгованістю. *Практичне керівництво Бібліотека Баланс*. 2016. № 3. С. 17-19.
- 32.Якубенко Ю.Л., Треніна Ю.М. Проблеми обліку розрахунків з дебіторами та пошук шляхів їх вирішення. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 727-729.

- 33.Дроздова О.Г., Пащенко І.В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості в Україні та шляхи їх вирішення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. №5. С. 94–98.
- 34.Мордань Є.Ю. Системний підхід до управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. №2. С. 70–79.
- 35.Васільєва Л.М., Трайно О.В. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 820–823.
- 36.Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 402–407.
- 37.Сирцева С.В. Напрями вдосконалення обліку, аналізу та аудиту розрахунків.
- 38.Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL : https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf (дата звернення: 13.11.2021).
- 39.Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання». URL : https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%2032_ukr_2018.pdf (дата звернення: 13.11.2021).
- 40.Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-15_ukr-compressed.pdf (дата звернення: 13.11.2021).
- 41.Пілецька С. Т. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства в системі антикризового управління. *Економічна думка*. 2016. № 2. С. 139-145
- 42.Костюк О.М. Економічний аналіз фінансових результатів підприємства. Харків : ХНАУ, 2017. 612 с.
- 43.Міщук Є.В., Сидорова І.І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. *Економічна наука*. 2018. № 2. С. 54-57.

- 44.Паянок Т., Савченко А. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства за допомогою економіко-математичних методів. *Виклик часу*. 2017. № 3. С. 27-32.
- 45.Кручак Л. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016 URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/22-2016/37.pdf>
- 46.П'ятигорець Г.С., Ніколайчук К.В. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту»*. 2017. №13. С. 40-46.
- 47.Томчук О.Ф., Сидоренко І.М. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 94-101.
- 48.Білозуб О.О., Древаль П.О., Сікетіна Н.Г. Аудит дебіторської заборгованості: мета та завдання. *ВІСНИК СНТ ННІ БІЗНЕСУ І МЕНЕДЖМЕНТУ ХНТУСГ*. 2019. №1. С 67-68.
- 49.Сирцева С. В. Напрями вдосконалення обліку, аналізу та аудиту розрахунків із контрагентами *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск № 4. С. 1001-100.5
- 50.Колісник О.П., Замота І.О. Теоретичні та практичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості у сфері інформації та телекомунікацій. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, 2019. №15. С. 108-113.
- 51.Чернецька Ю.М. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості як засіб підвищення ефективності роботи підприємства. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»*. 2017. С. 64-65.

ДОДАТКИ